

FORT PRINS FREDERIK OOLTGENSPLAAT

**EEN CULTUURHISTORISCHE
RAPPORTAGE OVER EEN FORT
EN HAAR RUIMTE VOOR
TRANSFORMATIES**

1 AUGUSTUS 2017

DORP STAD EN LAND

ADRIAAN VAN DER ZWAN

MAARTEN RAAIJMAKERS

TOEKOMST VOOR FORT FREDERIK OOLTGENSPLAAT

EEN CULTUURHISTORISCHE
RAPPORTAGE OVER EEN
RIJKSMONUMENTAAL FORT
EN HAAR RUIMTE VOOR
TRANSFORMATIES

1 AUGUSTUS 2017

DORP STAD EN LAND, ROTTERDAM

IR ADRIAAN VAN DER ZWAN

MAARTEN RAAIJMAKERS, ARCH. BNA

INHOUDSOPGAVE

0	Verantwoording & gegevens	7	5	Cultuurhistorische Waardering	45
1	Inleiding	9		- Waardestelling fort	
2	Samenvatting en aanbevelingen bij herbestemming	9		- Waarderingsplattengronden Toren en Kazernegebouw	
3	Ontwikkeling van een fort aan het Volkerak in beelden	13	6	Toekomst voor fort Prins Frederik	49
	- De vroegste kustverdediging			- Transformatieruimte fort binnen de waarden	
	- Fort Duquesne			- Aanbevelingen bij herontwikkeling	
	- Fort Prins Frederik			Colofon	52
	- Gebruik Fort in de 20 ^e eeuw			Bijlagen	53
	- Het huidige recreatieve gebruik			1. Dagboek fragmenten 1914-1916 van soldaat Van den Berg	
4	Beschrijving van Fort Frederik	33		2. Beeld fort 1939 in gebruik bij de R.K. Meisjes en Vrouwenbeweging	
	- Het fort in volgelvlucht			3. Kaartmateriaal en tekeningen fort	
	- De verschillende oorspronkelijk ebebouwingsdelen/elementen in beeld				

0

0.1 Verantwoording

Deze rapportage is opgesteld in opdracht van de gemeente Goeree-Overflakkee en in de zomer van 2017 opgesteld door Dorp Stad en Land, Rotterdam i.s.m. restauratie-architect A. Van der Zwan uit Middelharnis.

Deze cultuur- en bouwhistorische verkenning brengt de geschiedenis en huidige situatie van het fort in beeld met als doel de erfgoedwaarden van het fort duurzaam te borgen; dit in het kader van een nieuw te maken bestemmingsplan en een locatiespecifiek beeldkwaliteitsplan.

Ten behoeve van dit onderzoek zijn meerdere archieven onderzocht, zijn digitale tekeningen van de locatie vervaardigd, is de gehele locatie meermaals bezocht, opgenomen en gefotografeerd en zijn gesprekken gevoerd met de gemeente Goeree-Overflakkee en de huidige eigenaren van het fort.

Deze rapportage is mede-inspirerend onderdeel van het door Dorp Stad en Land opgestelde Beeldkwaliteitsplan met Ruimtelijke Strategie dat gekoppeld wordt aan het bestemmingsplan voor de fortlocatie dat thans in definitief stadium van ontwikkeling is.

Rotterdam/ Middelharnis, 1 augustus 2017

De opstellers :

M. Raaijmakers en A. van der Zwan

Links :

Luchtfoto van het fort binnen haar context:

Fort met gracht, locatie driehoek en zwembad

Bron :
Google Maps

0.2 Gegevens

Gegevens:

Object: Fort Prins Frederik Ooltgensplaat
Adres: Havendijk 15, 3257 LH Ooltgensplaat
Mon. Status: Rijksmonument nr. 31700

Opdrachtgever: Gemeente Goeree-Overflakkee:

Adres: Koningin Julianaweg 45,
3241 XB Middelharnis

Contactpersoon.: Dhr A. Schiettekatte

Opstellers : Dorp, Stad en Land Rotterdam
Postbus 29129, 3001 GC Rotterdam
010 – 280 9445
info@dorpstadenland.nl

Cultuurhistorie- Ir A. van der Zwan

Adviseur : Oostdijk 23, 3241 CN Middelharnis
0187 – 483 787
avanderzwan@gmail.com

1

1. Inleiding

Het fort Prins Frederik bij Ooltgensplaat is een bijzonder object en een bijzonder monument. Als sinds 1928 niet meer als vestingwerk in gebruik en sinds de jaren 70 vooral benut als recreatieterrein heeft het de lokale gemoederen op uiteenlopende wijzen beziggehouden.

De gemeente Goeree-Overflakkee heeft inmiddels besloten om in 2017 de toekomst van het fort opnieuw in studie te nemen en plannen te maken voor een nieuw en gebiedsgericht procedureel kader. Een nieuw bestemmingsplan wordt daartoe momenteel opgesteld voor het fort en een binnenkort in maatwerk te realiseren ruimtelijke strategie met beeldkwaliteitsplan zal daaraan gekoppeld worden.

Voor al deze stukken zijn de cultuurhistorische waarden van het fort een belangrijk gegeven. Die waarden zijn echter slecht waarneembaar in de huidige situatie nu het fort zo vaak en zo sterk gewijzigd is, en de opdeling in particuliere percelen en het woekerende groen het ensemble langzaam zijn gaan versnipperen. Om deze redenen heeft de gemeente aan Dorp, Stad en Land Rotterdam gevraagd de aanwezige erfgoedwaarden op het fort in beeld te brengen en aanbevelingen te doen voor de toekomst van het fort in het licht van de actuele ontwikkelingen.

Deze rapportage is vooral gericht op het beeldend voor het voetlicht brengen van de grote en kleine geschiedenis en waarden van het fort (zie hiervoor zeker ook de bijlagen 1 en 2) en wil zeker geen cultuurhistorische dam opwerpen voor ontwikkelingen. Zij hoopt die ontwikkelingen juist ruimte te bieden, mits zij maar duurzaam zijn, echt geïnspireerd zijn op het erfgoed en de kansen daarvan ten volle benutten.

2. Samenvatting en aanbevelingen

Fort Prins Frederik, gebouwd als fort Duquesne in 1811 en uitgebreid in 1889 ligt markant op de oostpunt van Goeree - Overflakkee bij Ooltgensplaat. Het heeft een rijke geschiedenis en is van groot cultuurhistorisch belang voor het eiland en daarbuiten. Het fort bestaat uit de volgende kenmerkende zeven hoofdonderdelen:

1/ De hoofdstructuur met wal, gracht en Poterne N, 2/ de toegang (in aanvang met brug), 3/ de kernbebouwing met geschutstoren T en kazernesgebouwen A met kruithuis, 4/ de vier Bastions I t/m IV met aardwerken, 5/ de verspreide aardgedekte bomvrije munitie-opslagruimtes, 6/ diverse verspreide geschutopstellingen en schansmuren, en 7/ de kenmerkende groenstructuren met wegen en paden.

Het fort is ondanks de beeldruis die sinds de jaren 70 van de vorige eeuw gaandeweg ontstond door de toevoeging van steeds meer recreatieve functies, een op zich gaaf behouden monument. In het fort zijn de hier boven genoemde kenmerkende onderdelen immers nog steeds integraal als ensemble behouden en goed herkenbaar. De opschoning van functies en groenstructuren die op dit moment al plaatsvindt zal het beeld verder verbeteren.

Een zorgvuldige en passende herbestemming lijkt daarmee goed mogelijk, ook binnen de monumentale waarden. Deze biedt bovendien ook kansen voor belangrijke meerwaarden: het verhaal van de geschiedenis van de 19^e en 20^e-eeuwse verdediging van Nederland en die van Goeree-Overflakkee meer in het bijzonder kan door juist dit fort op een overtuigende wijze blijvend worden overgebracht, ook in een toeristisch- recreatieve setting.

De hierna volgende cultuurhistorische bevindingen en aanbevelingen bij herbestemming zouden daaraan graag een stimulerende bijdrage willen leveren.

Het fort kent vrijwel ongeschonden gezichten die zeker behouden kunnen blijven

Maar ... het fort kent ook sterk aangetaste gezichten die verbetering vragen

2

Links :

Het fort biedt een wisselend beeld: er zijn oorspronkelijke en waardevolle beelden, maar ook door een overmaat aan niet passende bebouwing verstoorde locaties.

Foto's :

Dorp stad en Land

Meest belangrijke cultuurhistorische bevindingen (zie hfdst 5)

Het fort is van grote cultuurhistorische waarde en is qua schaal en opbouw goed te restaureren en herbestemmen binnen een nieuwe functieopzet

De waarden van het fort blijken intact aanwezig onder een reversibel gebleken dominante 20^e eeuwse recreatielaag. Het reeds ingezette traject richting een leger en meer oorspronkelijk fort kan in combinatie met herstel van de bebouwing een goede basis vormen voor nieuw gebruik.

Het fort biedt kansen in een uniek, cultuurhistorisch waardevol landschap aan

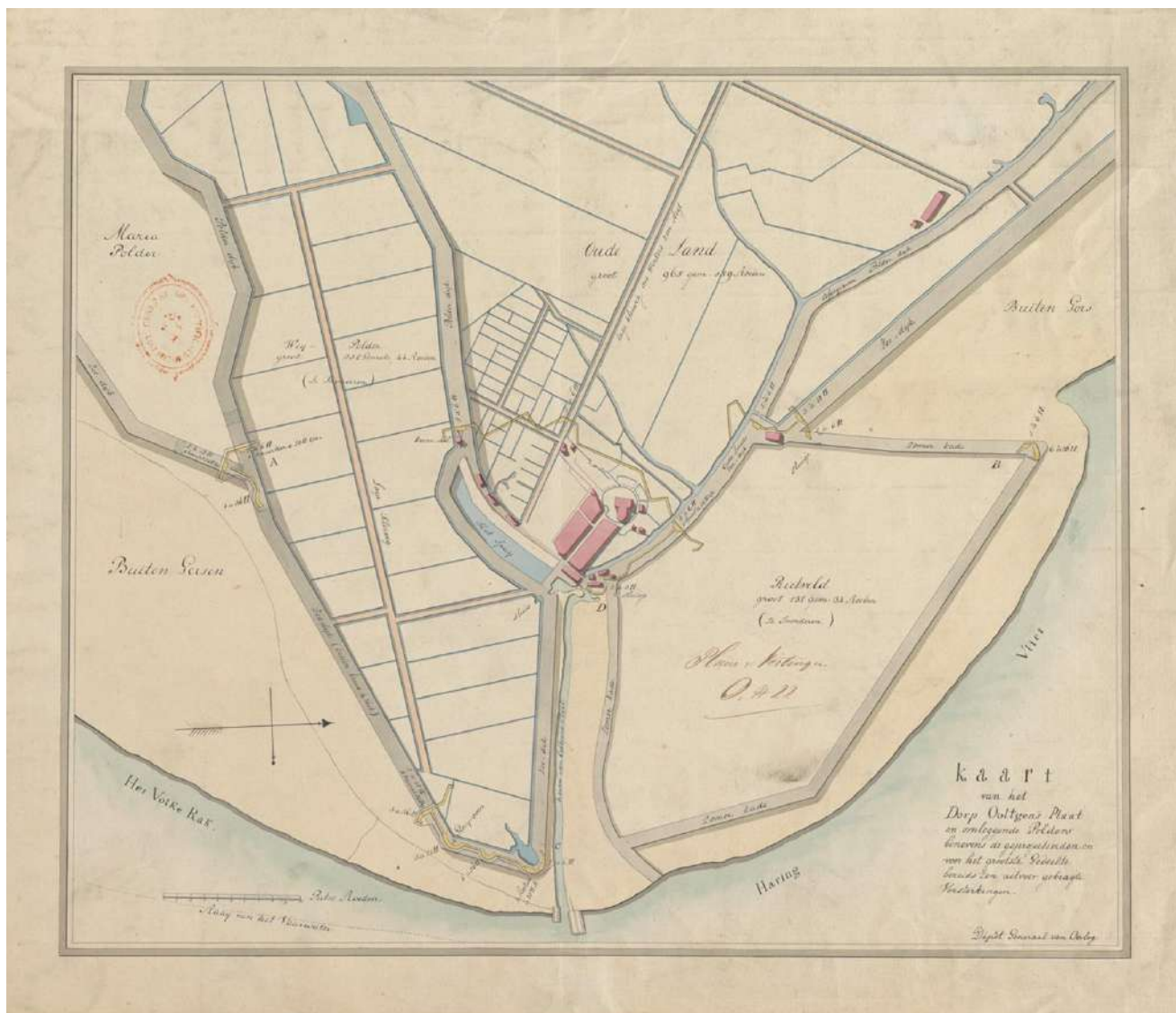
De positie van het fort in een groter landschappelijk geheel en de kenmerkende ruimtevormen van wal en aardwerken bieden kansen voor een bijzonder geheel, juist in combinatie met de daarin verspreid liggende kleinere fortbebouwing.

Het fort heeft veel cultuurhistorisch waardevolle elementen in haar kernbebouwing

In de kern van het fort is de bebouwing gaaf gebleven ondanks de vele functiewisselingen. Het gave en totale alzijdige gevelbeeld van de geschutstoren met uitzichtdak, de kazernegevels en -structuur en vooral de volledige gave en ook logistiek geheel intacte opzet van het kruithuis vormen daarbij de kernwaarden. Samen met alle verspreide bomvrije bergplaatsen en geschutopstellingen vormen zij een bijzonder ensemble.

Aanbevelingen vanuit cultuurhistorie voor de restauratie en herbestemming van het fort (zie hfdst 6)

- Herontwikkel en restaureer het fort op basis van het principe van “Behoud door ontwikkeling” en maak het Verhaal van Fort Frederik tot de kern van nieuwe gebruikskoncepten;
- Hergebruik het toerisme en recreatie als nieuwe motor op basis van nieuwe, hogere ambities en kwaliteiten en duurzame publieke toegankelijkheid;
- Maak een erfgoedroute voor fietsers/voetgangers incl. redoutes/retranchement die te gast is in het nieuwe fort en het nieuwe gebruik ondersteunt;
- Herstel het oorspronkelijke landschap van wallen en aardwerken zoveel mogelijk naar de open, lege staat van voor WOII;
- Ga uit van behoud en restauratie van alle gaaf behouden bouwdelen en geef ze een ruimtelijk en cultuurhistorisch logisch, passend nieuw gebruik;
- Realiseer een brug op de oorspronkelijke locatie en geef de niet oorspronkelijke damtoegang vanaf noord een nieuwe, herkenbare eigen identiteit, bijvoorbeeld door een smalle walcoupure als toegang. Maak zo de nieuwe entrees aantrekkelijk;
- Accepteer auto's enkel als incidentele gast binnen de wallen; richt de buitenruimte daar geheel op in en breng in maat en beeld hiërarchie aan in entree, ontsluitingsroute en padenstructuur;
- Laat nieuwe functies in toren, kazerne en kruithuis aansluiten op de nog aanwezige hoofdstructuur en ruimtedeling en benut alle interieurelementen
- Behoud het kruithuis intact in “museale opstelling”

Links:

Afb : Kaart van de versterkingen bij Ooltgensplaat (1) voor 1793 met kustbatterij

bron:

(1)NL-HaNa-4.OPV_16

rechts:

De kenmerkende onderdelen in hun huidige toestand van het retranchement: van de Prins Bernardstraat richting Dorpsdijk

3

Een Korte Geschiedenis in beelden

De oorspronkelijk door de Spanjaarden aangelegde schans⁽¹⁾ op de meest oostelijke punt van het eiland Overflakkee werd in het kader van de West Brabantse waterlinie (2), ter verdediging van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden uitgebreid tot een versterking. De versterking, waarschijnlijk aangelegd tijdens het twaalfjarig bestand (1609-1621), bestond uit een kustbatterij met vijf geschutsopstellingen met in totaal 16 kanonnen, 4 mortieren en 1 houwitser. Op het terrein was ook een kogelgloeioven aanwezig.

De batterij werd tegen overvallen vanaf het land verdedigd door geschutsopstellingen op de wegen naar de batterij. Op de splitsing van Zee- en Polderdijk (A) was een vooruitgeschoven geschutsopstelling.

Het dorp kon worden verdedigd door een gedeeltelijke omwalling, die was voorzien van 3 geschutsopstelplaatsen ter plaatse van de wegen.

Ten noorden van het dorp werd de Zomerkade beheerst door een geschutsopstelling.

Het rietveld ten noorden en de polder ten zuiden konden worden geïnundeerd.

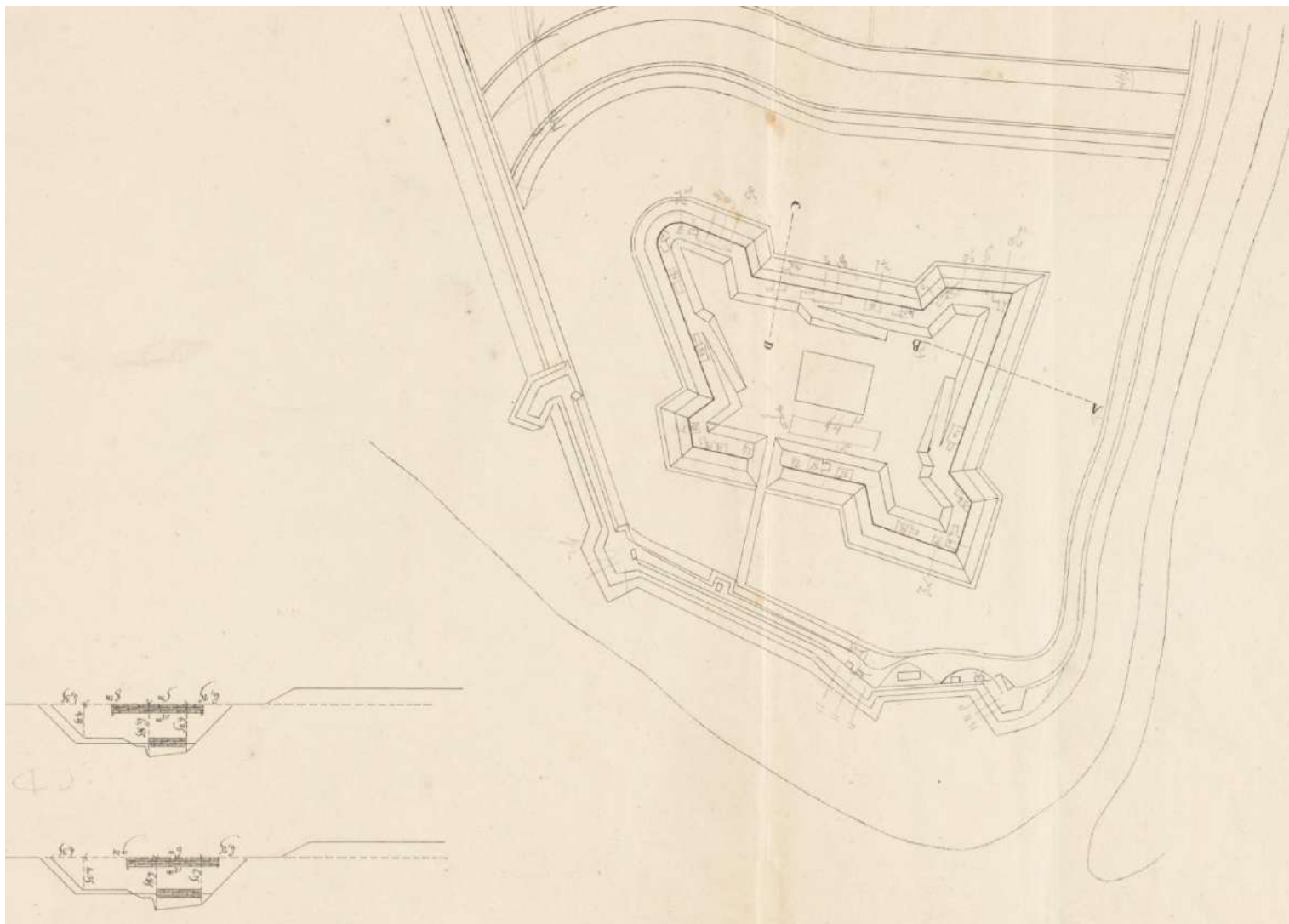
Het retranchement ten oosten van het dorp is nog steeds grotendeels herkenbaar.

afb rechtsboven:
17^e eeuwse kaart
van de
Ooltgensplaat aan
het Volkerak
bron: NA-kaarten
Hingman

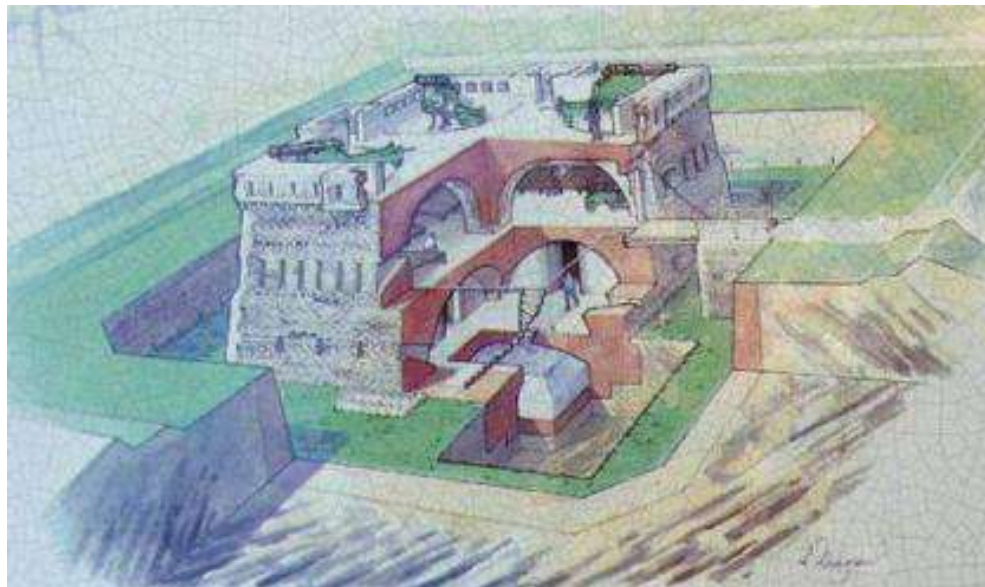
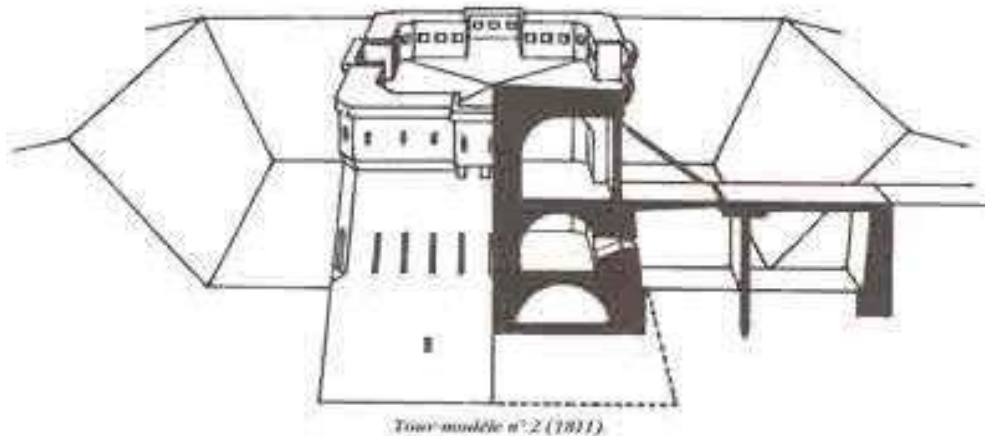
(1): Atlas van historische vestingwerken in Nederland,
deel IV: de provinciën Zuidholland en Zeeland

(2): Zie ook : De Atlas Waterpoort, 2016, Red. Lukas
Papenburg, J-M. Buijs, Dick Fundter

afb : Ontwerptekening van Fort Duquesne¹ met strakke belijningen en het centrale reduit, de geschutstoren.

¹ NL-HaNa_4.OPV_17

Een fort naar Frans model

Kort na 1793 werd ons land door de Fransen veroverd. Door de Fransen werd, nu in het licht van de Engelse dreiging, de kustbatterij uitgebreid met een fort direct ten westen van de kustbatterij. Het fort, genaamd Duquesne, bestond uit een van hele en halve bastions voorzien trapeziumvormig wallenstelsel binnen een gracht.

Op het plein binnen de wallen werd een geschutstoren gebouwd.

De bestaande kustbatterij werd gehandhaafd en verbeterd.

De geschutstorens zoals die van Fort Duquesne, Fort De Ruyter (nu Fort Sabina) en Fort L'Enfer (nu Fort De Hel) werden door de Fransen gebruikt voor de kustverdediging. Deze torens, "Tour Modele" hadden in principe een vierkante plattegrond. Van de twee verdiepingen werd de tweede verdieping gebruikt voor het legeren van de manschappen. De eerste verdieping diende als kruitopslag en opslag van voorraden. Onder de toren een opslag voor hemelwater.

Op het dak met borstwering en schietgaten waren de opstellingen voor het geschut.

Afb : visualisaties van opzet van een Tour Modele : Bron beeld onder : www.fortsabina.nl

Afb. 6 Tour modèle in Toulinguet

Afb. 8 Deels ingebouwde geschutstoren van Fort De Hel bij Willemstad

Afb. 7 Deels ingebouwde geschutstoren van Fort Sabina bij Willemstad

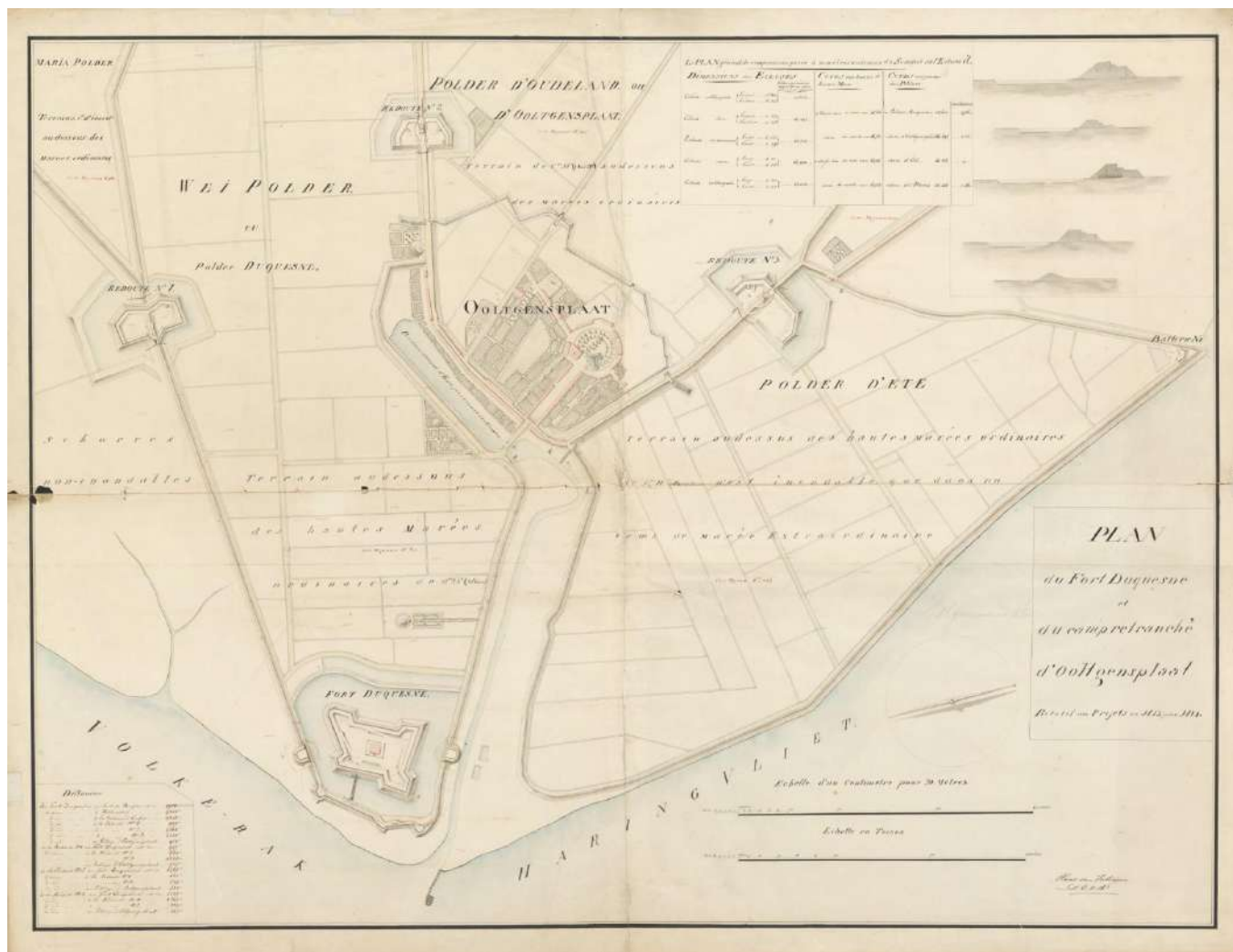

Afb 9 Geschutopstelplaats op het dak van de geschutstoren van Fort De Hel

Tour Modele

De torens (tours modèles type 1811) kenden drie formaten: type I met een maat van 16 m voor 60 man, type II met een maat van 10,5 m voor 30 man en type III met een maat van 9 m voor 18 man.

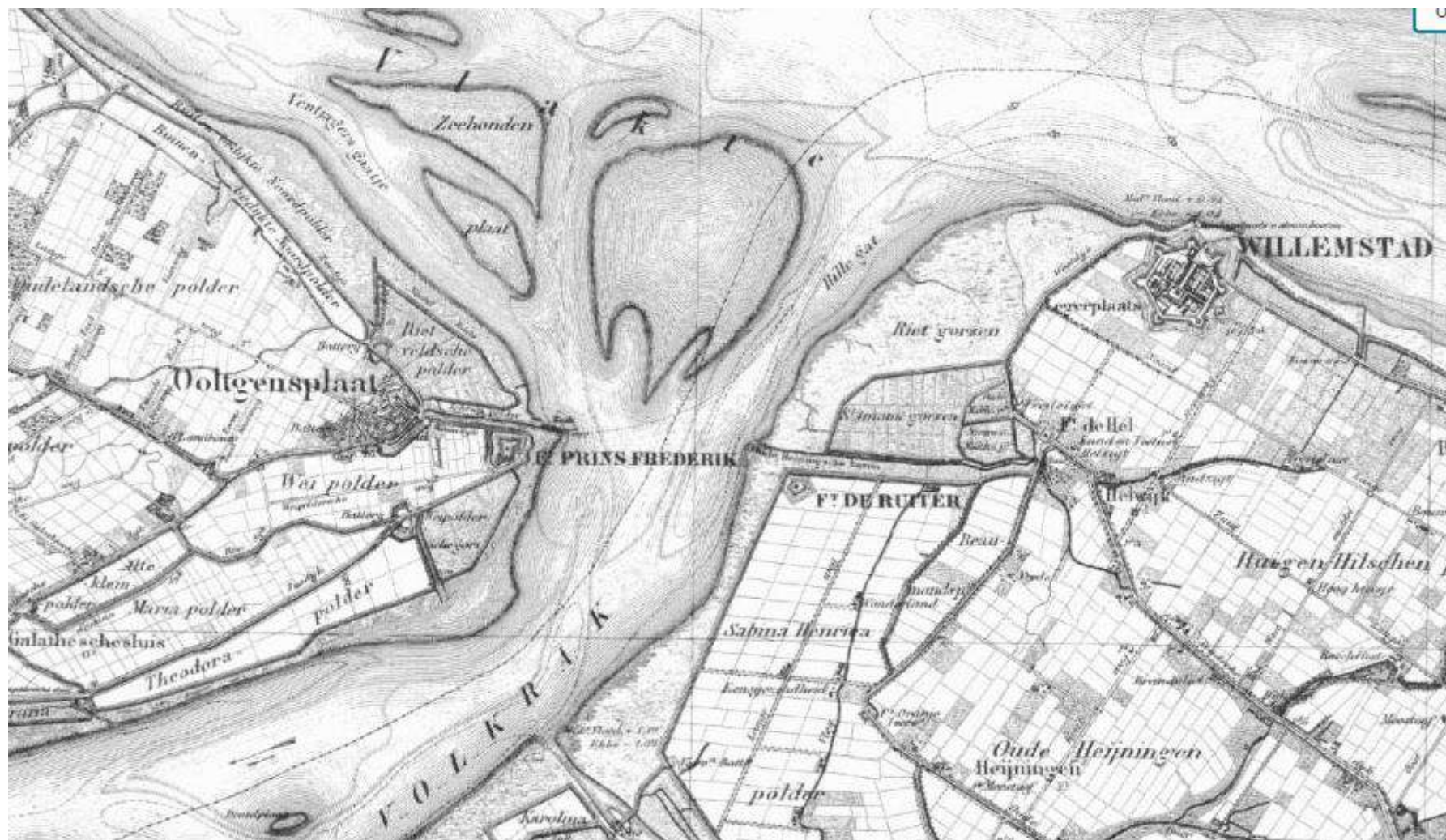
Merkwaardig is dat de toren van Fort Prins Frederik een rechthoekige plattegrond heeft. De torens van Fort Sabina Sabina (De Ruyter) en van fort de Hel zijn beiden vierkant.

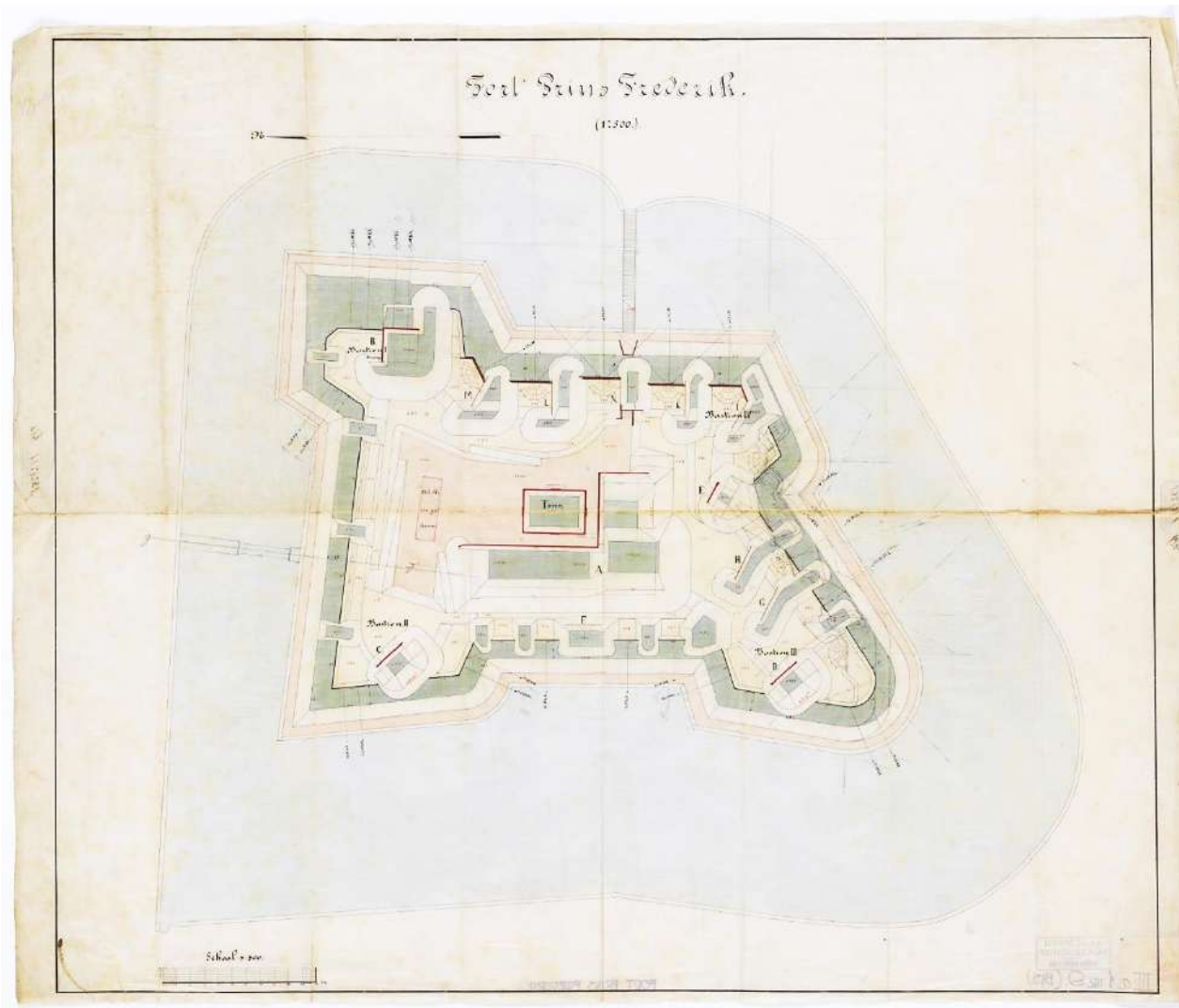
Om het fort te beschermen tegen aanvallen vanaf het land via de dijken werd het fort voorzien van drie redoutes I, II en III. Redoute I op een afstand van 800 meter, II op 400 meter en III op 1250 meter. Het dorp werd beschermd door de al eerder aangelegde linie met een aarden wal. Mocht een aanval dreigen dan konden de omringende polders worden geïnnundeerd. De aarden wal voorkwam dat het dorp daarbij zou onderlopen

In 1811 was het fort klaar, het fort werd Fort Duquesne genoemd, als tegenhanger van fort De Ruyter aan de overzijde van het Volkerak.

2 jaar later, in 1813 werden het fort en de redoutes door overgelopen troepen en door inwoners heroverd op de Fransen (1). Het fort werd vervolgens fort Prins Frederik genoemd.

Bron kaart : www.topotijdreis.nl

In 1860 werden enige verbeteringen aangebracht aan het fort. De toegang werd voorzien van een met aarde gedekte baksteen overwelfde gang: een poterne. Verder werden de aardwerken verbeterd en werd er noordelijk van de toren een lage artillerieloods gebouwd van 7,5 x 20 meter .

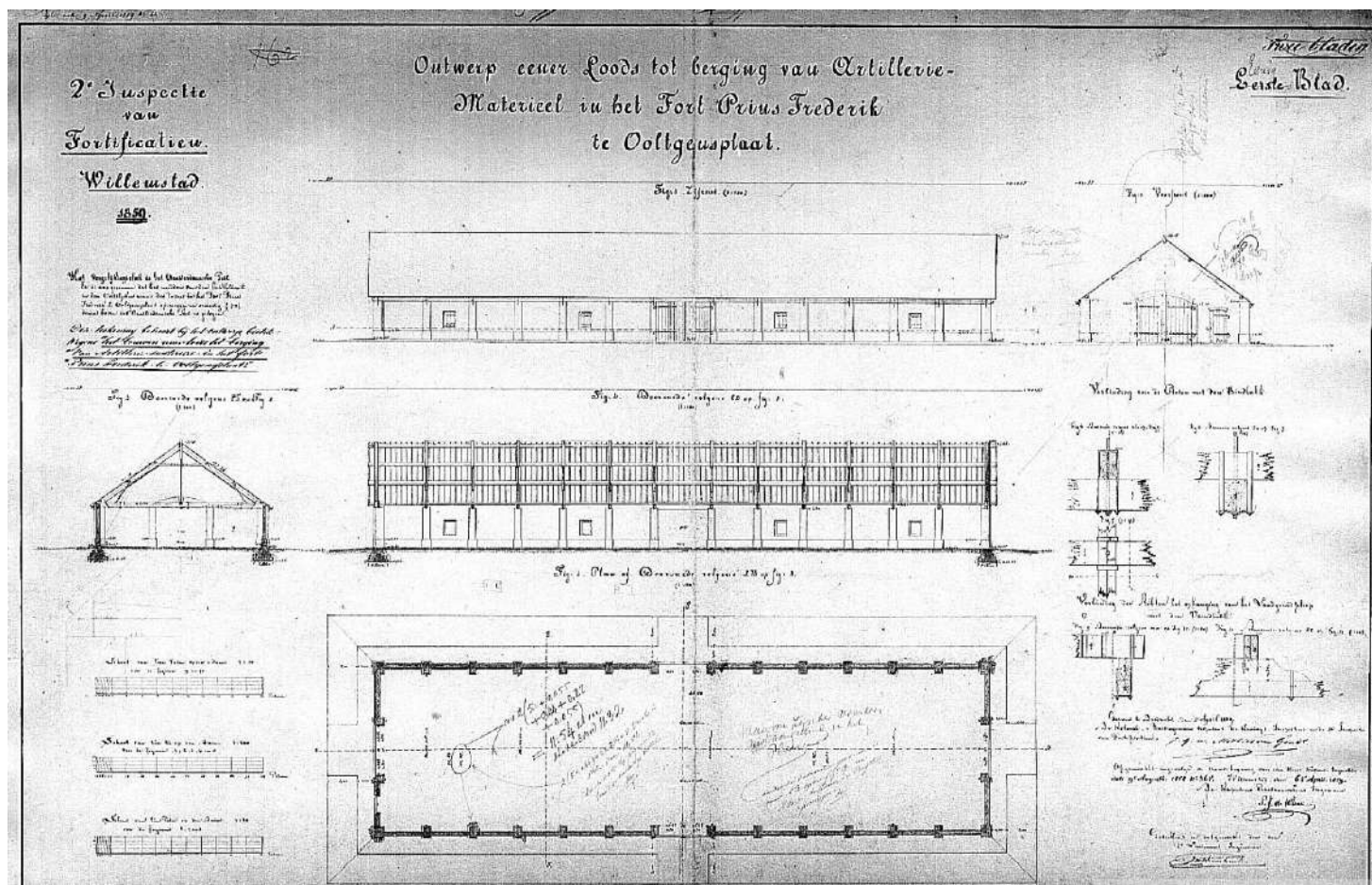
De Frans-Duitse oorlog leidde in de jaren 1881-1885 tot grote wijzigingen van het fort. Op de wallen werden emplacements aangelegd voor kustgeschut en drie remises werden gebouwd. De grootste wijziging was het bouwen van een grote grondgedekte kazerne met kruut- en munitieopslag aan twee zijden van de toren. Ook de redoutes en het retranchement werden verbeterd.

De geschutstoren verloor wegens zijn kwetsbaarheid zijn functie als opstelplaats voor geschut. De functie als bergplaats werd gehandhaafd, het kruut ging voortaan naar het nieuwe kruithuis. De bovenkant werd gewijzigd en voorzien van een aardedekking

Afb : Ontwerptekening voor de wijziging van Fort Prins Frederik¹

Bron: NL-HaNA_4.OPV_030

Noordelijk van de

Ten noorden van de toren was binnen het fort al rond 1958 een artilleriegebouw met materieelberging gepland van ongeveer 150 m2. Het langgerekte gebouw had een lage goot en een zadeldak.

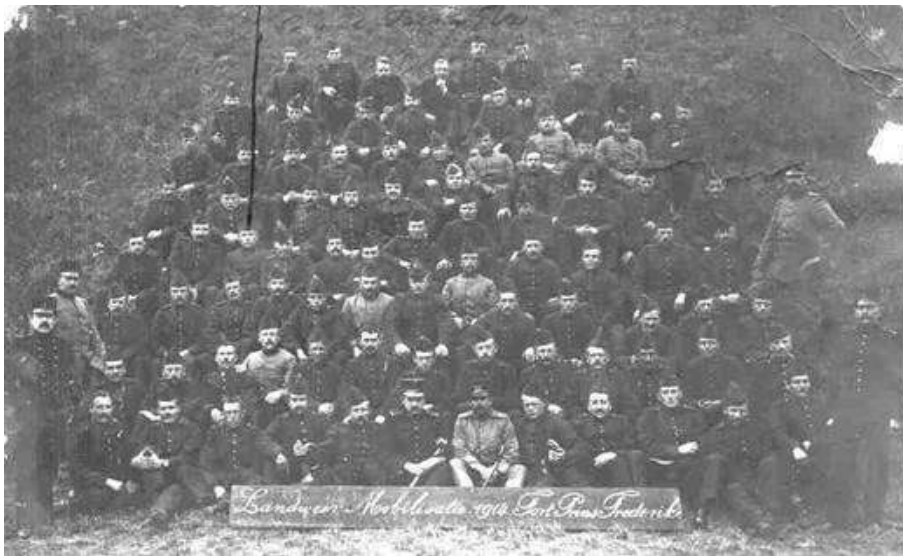
Het gebouw is nu niet meer aanwezig, maar heeft wel degelijk op het fort gestaan: het staat op meerdere tekeningen en is bovendien duidelijk te zien op een luchtfoto uit 1930 (zie blz 22).

Gelet op foto's uit 1939 en de luchtfoto's uit 1944 (pag. 24) staat vast dat het gebouw tussen 1930 en 1939 gesloopt moet zijn.

Afb : Ontwerptekening voor de bouw van een artilleriegebouw op Fort Prins Frederik 1858, gebouwd aan noordzijde

centrale plein, zichtbaar op de luchtfoto uit 1930 op pagina 22.

Bron: beeldcatalogus www.coehoorn.nl 20251 cdII

Tijdens de Eerste Wereldoorlog 1914-1918 was Nederland neutraal.

Na een nationale mobilisatie werden de forten van de waterlinies bezet met een garnizoen. Op de foto's zien we ca. 100 soldaten en officieren bijeen zoals die in 1914 op het fort Prins Frederik gelegerd werden.

Op de onderste foto rond 1915 staan de mannen vermoedelijk voor het pannengedekte artilleriegebouw noord van het centrale plein, dat later gesloopt zou worden. Zie de tekening op pag. 20.

Tot oorlogshandelingen is het nooit gekomen op het fort. Uit overgeleverde dagboekantekeningen van Soldaat Van den Berg uit 1916 is een beeld op te maken van de trage alledaagse gang van zaken op het fort en daarbuiten. Er werd bij gebrek aan concrete dreiging vooral gewerkt aan de groenvoorziening en kleine grondwerken en de soldaten gingen veelvuldig met verlof.

Een weergave van het soldatendagboekje is opgenomen in Bijlage 1, achter in deze rapportage.

Bron beelden:

Het dagboek van soldaat Cornelis van den Berg over zijn mobilisatietijd op Fort Prins Frederik van 1914 tot 1916.

www.vandenbergnethl.nl

Op dit bijzondere luchtbeeld is het fort te zien in 1930 in haar gave, uit de aanpassing van 1889 stammende verschijningsvorm. Naast de exacte vorm van aardwerken en geschutposities zijn hierop ook de brug, de onregelmatige aanlanding bij de walvoet met loopgraaf, de aarddekking van de toren, de eerste bomen, de ventilatieschoorstenen van de kazerne en een laag voormalig artilleriegebouw noord van de toren te zien.

Bron: beeldcatalogus www.coehoorn.nl 50937 lftd

Mede door de eerste Wereldoorlog gewijzigde inzichten in oorlogvoering en verdediging leidden in 1926 – 1928 (1) tot het bij Koninklijk Besluit opheffen van de verdedigingswerken bij Ooltgensplaat.

Na 1937 werd het Fort door de Rooms Katholieke Vrouwenbeweging gebruikt voor zomerkampen. (zie voor beeldimpressie ook bij bijlage 2)

In 1940 is het Fort korte tijd als interneringskamp gebruikt. Op 22 oktober 1940 kreeg het Fort een Duitse bezetting. Het Fort werd door de Duitsers voornamelijk gebruikt als interneringskamp. Na de oorlog werd het kamp opnieuw gebruikt als interneringskamp, nu door de Binnenlandse Strijdkrachten.

1 "De geschiedenis van het fort Prins Frederik te Ooltgensplaat" door J. Klok in "Van Westvoorne tot SintAdolfsland" Weltevreden A'dam 1979

De vrouwenbeweging groet in 1939 de vlag recht voor de geschutstoren. Het fort en de aardwerken zijn gaaf en nog vrijwel in de staat van de in 1889 gewijzigde aanleg.

Foto's : Wiel van der Randen, Spaarnestad Photo, 1939

Afb links : luchtfoto d.d.12 september 1944: het eiland is geïndeerd.

Afb boven : Detail van de luchtfoto d.d.12 september 1944.

Na 1945 werd redoute nr 1 totaal verwijderd, redoute nr 2 is nog deels aanwezig, op de redoute is een particulier huis gebouwd. Redoute nr 3 is nog deels aanwezig, vergraven tot begraafplaats.

Bij de Februariramp van 1953 werd alleen de brug naar het Fort weggespoeld.

Beeld van de oorspronkelijke brug naar het fort met geornamenteerd poorthek midden op de brug, vermoedelijk kort na WOII. Bij het (eerder al vergunde) terugbrengen van de brug zou dit beeld goed als voorbeeld kunnen dienen.

Onder : In 1965 is het begin te zien van de steeds verder voortgaande bezetting van aardwerken en wal met bomen en heesters

Bron : www.coehoorn.nl

40802 en 02348

Op vermoedelijk een van de vroegere kleurenfoto's van het fort zien we de fase net voordat het fort een gebruikswijziging ondergaat tot recreatiegebied. Het fort is opgegaan in een doorgaand groen landschap waarin verspreide bomen samen met de wal en de aardwerken een verrassend, bijna arcadisch heuvellandschap opleveren in een omgeving van vlak polderland en dijken nabij het Volkerak. Uiterst rechts is bastion III zichtbaar met daar boven op een gemetseld uitkijkpunt, ook nu nog aanwezig in de vorm van een rond torentje. Op deze locatie en op Bastion I zijn steeds uitkijkpunten geweest.

Bron: beeldcatalogus www.coehoorn.nl 81074

Bron luchtbeeld 1965:

Krant via www.coehoorn.nl

Beeld van het fort na 1969

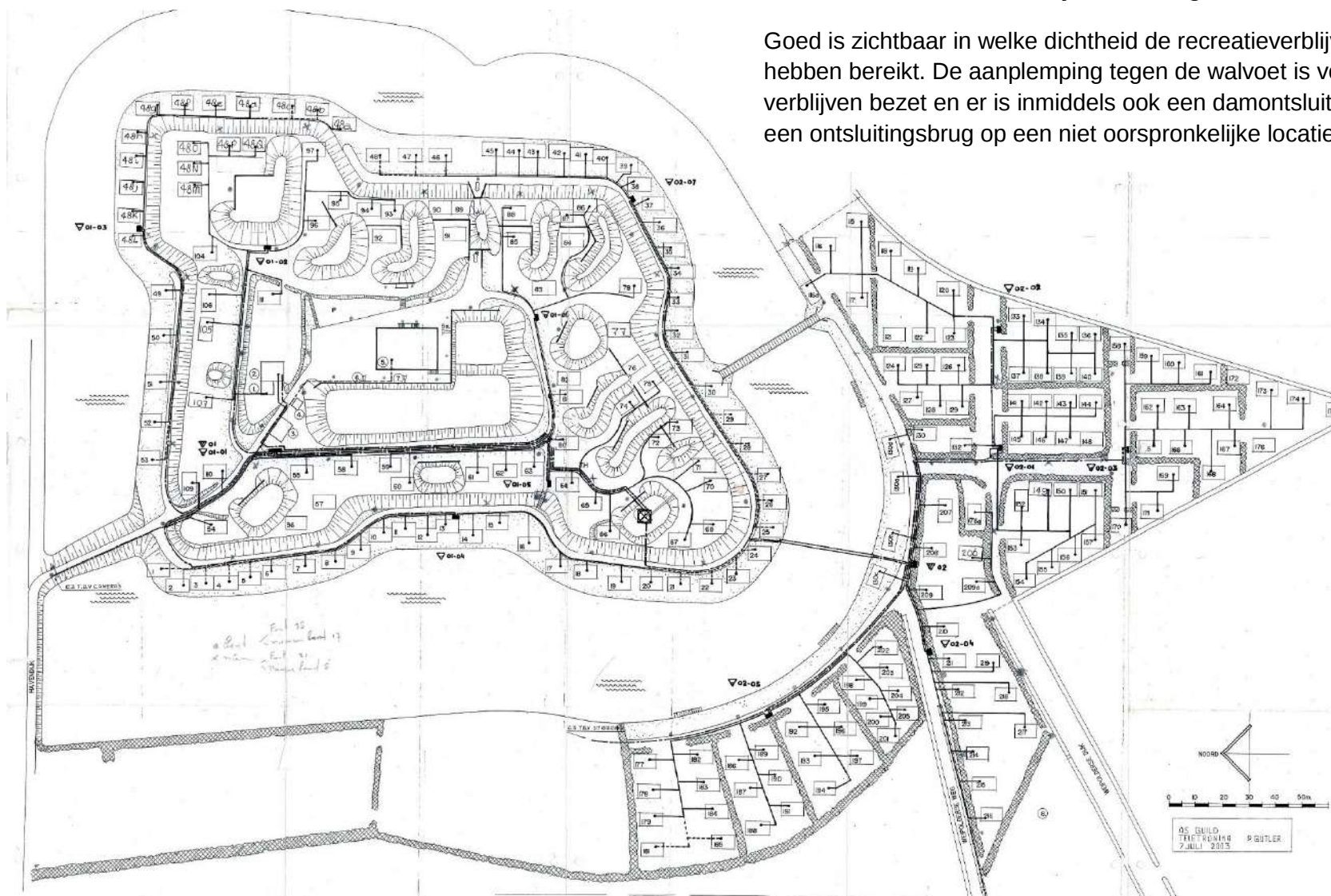
Op 17 mei 1969 werd het fort in gebruik genomen als vakantie- en conferentiecentrum. In de loop der tijd nam het aantal recreatieverblijven snel toe en werden percelen op het fort verkocht. Het fort raakte versnipperd. Aan de buitenrand werd een aanplemping gemaakt met daarop kort naast elkaar een groot aantal caravans, die de wal aan het zicht onttrokken.

Het bestaande groen nam snel in omvang toe en de eigen voorzieningen op percelen, de erfscheidingen en parkeerplaatsen overal op het fort droegen verder bij aan de verrommeling van het beeld. Gaandeweg raakte het fortbeeld ook landschappelijk geheel ondergeschikt en werd het steeds meer beperkt tot de kernbebouwing met toren en kazerne

Het fort met recreatieverblijven en brug in 2003

Goed is zichtbaar in welke dichtheid de recreatieverblijven uiteindelijk hebben bereikt. De aanplemping tegen de walvoet is volledig met verblijven bezet en er is inmiddels ook een damontsluiting noord en een ontsluitingsbrug op een niet oorspronkelijke locatie gemaakt.

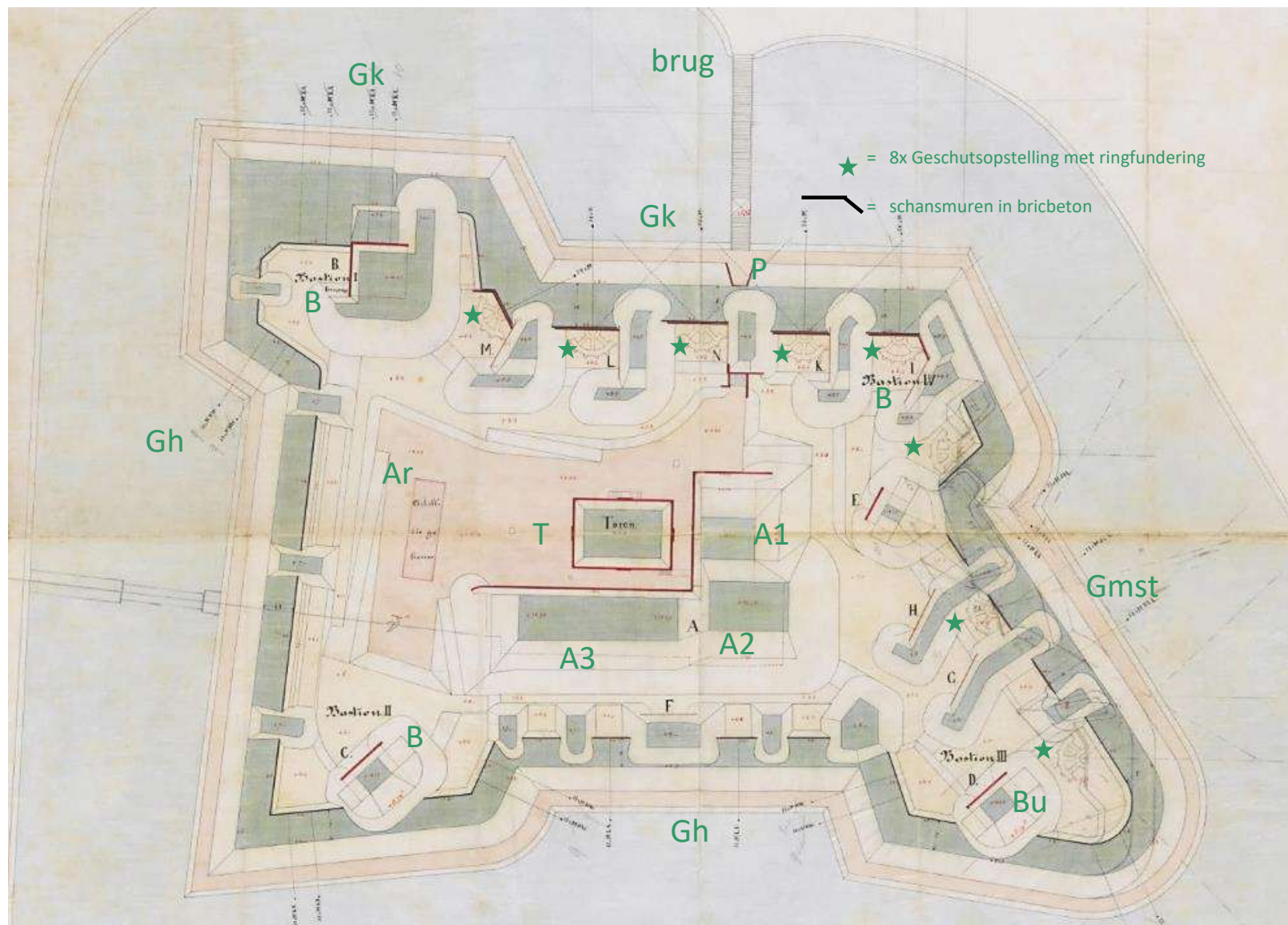
Beeld van het fort van buiten en intern zomer 2017

Aan de voet van het fort wordt op dit moment mede door de vergrote aanlanding ter plaatse het beeld volledig bepaald door recreatiefuncties. Het fort is hier vrijwel onzichtbaar temidden van recreatieverblijven, erfscheidingen en steigertjes en walkanten in hout. Het gebied buiten de gracht is onderkomen, maar wordt inmiddels door de nieuwe eigenaren opgeruimd en gesaneerd. Onder is te zien hoe bestaande verblijven zichtlijnen binnen het fort beïnvloeden.

Afb 10 Fort Prins Frederik, retranchement en redoutes nrs 2 en 3 in 2015

4

Het Fort Prins Frederik beschreven

Als eerder in tekening aangegeven was het fort Duquesne uit 1811 een sober object : het bevatte de centrale geschutstoren binnen een omwalling met gracht en schuine opgangen tegen de wallen, die voorzien waren van schansmuren. Het fort was verder leeg en kende mogelijk tenten in het binnengebied. Rond 1850 zijn er getekende voorstellen voor de bouw aan weerszijden van de toren van een van een klein legergebouw voor manschappen en een artillerieloods. In 1860 wordt de poterne gebouwd en worden de bastions verbeterd.

Door de Frans-Duitse oorlog en de snelle ontwikkelingen op het gebied van artillerie qua bereik en vuurkracht voldoet het fort rond al rond 1870 niet meer. Er worden belangrijke verbeteringen en uitbreidingen gepland en in 1889 krijgt het fort een nieuwe, verbeterde opzet met kazernegebouwen, kruithuis en verbeterde stellingen. Deze opzet van het fort is degene die wij nu nog kennen.

Ondanks alle verbeteringen kende het fort net zoals vele andere in de Waterlinies nimmer een actieve rol in de verdediging van Nederland; feitelijk liepen de vesting-ontwerpers al sinds Napoleon achter de feiten aan door de steeds snellere ontwikkeling van de wapenindustrie.

Het fort zoals we het nu kennen vormt nog steeds een relatief gaaf en karakteristiek voorbeeld van de vestingbouw uit de 19^e eeuw.

Links :

Ontwerptekening
Fort Prins Frederik
met onderdelen
benoemd

Bron :

NL-
HaNA_4.OPV_030

De kernonderdelen van de verbeterde vesting kort benoemd :

Brug Oorspronkelijke positie van de houten entreebrug
T: Centrale geschutstoren 1811 naar Frans Model 1
A1: Aardgedekte Kazerneleugel zuid 1889
A2: Aardgedekt kruithuis 1889
A3: Aardgedekte kazerneleugel west 1889
Ar: Artilleriegebouw ca 7,5 x 20m zadeldak 1860
P: Aardgedekte poterne Oost 1860 (N) 1860

B1 ^{u/m} IV De vier grote Hoekbastions 1811, verbeterd 1860
B Bomvrije bergplaats in Bastion I (1 dubbele deur)
C Bomvrije bergplaats in Bastion II (2 dubbele deuren)
D Bomvrije bergplaats in Bastion III (uitkijkpost deur)
E Bomvrije bergplaats zuid van toren (1 dubbele deur)
F 5 Bomvrije bergkamers in lijn west zijde (5 deuren)
G Munitieopslagplaats naast geschut Z-O
H Bomvrije bergplaats naast geschut Z-O
I Smalle bomvrije bergplaats Bastion IV
K 5 Bomvrije bergkamers in lijn Oost bij geschut
L Later gebouwde bomvrije bergkamer (bricbeton)
M 5 Bomvrije bergkamers in lijn N-Oost bij geschut
N 5 Bomvrije bergkamers in lijn Oost bij geschut

★ 8x Geschutsofstelling op draairing (bric)beton
Gk Kanonnen 12 cm kazemat-affuiten en 24 cm kanon
Gh Howitser-kanonnen 9 cm landzijde gericht
GMst 15 cm Mortieren op stoel
— Schansmuren in bricbeton
----- Diverse hellingopgangen tegen de wallen

Zuidgevel van de toren en noordgevel van het oostelijk deel van de kazerne (deel I)

Zuidgevel van de toren en noordgevel van het oostelijk deel van de kazerne (deel II)

Westgevel van de toren en oostgevel van het westelijk deel van de kazerne

De geschutstoren vanuit het noordoosten. De toren is een geschutstoren uit de Franse tijd (tour modèle ca 1811) met een afwijkende rechthoekige plattegrond. De afmetingen op straatniveau zijn ca 16,5 x 22,5 m. Met uitzondering van de deuropening zijn de overige grotere openingen later ingebroken.

De geschutstoren vanuit het oosten. Boven de deur zijn de openingen te zien voor het doorvoeren van de kettingen van de vroegere ophaalbrug. Bij de wijziging in de jaren 80 van de negentiende eeuw zijn de uitbouwen van de tour modèle verwijderd en het dak met de voormalige geschutopstelling is voorzien van een aanaarding.

Beschrijving van de op het fort aanwezige gebouwen.

Gebouw A

Gebouw A is de ten westen en zuiden van de geschutstoren gebouwde kazerne en kruitopslagplaats.

Gebouw B

Gebouw B is de op Bastion I gebouwde bomvrije bergplaats.

Gebouw C

Gebouw C is de op Bastion II gebouwde bomvrije bergplaats.

Gebouw D

Gebouw D is de op Bastion III gebouwde bomvrije bergplaats, later uitgebreid met een uitkijkpost.

Gebouw E

Gebouw E is de ten zuiden van de geschutstoren gebouwde bomvrije bergplaats.

Gebouw F

Gebouw F, een ten westen van de geschutstoren gebouwde bomvrije bergplaats t.b.v. de westelijke batterij

Gebouw G

foto

Gebouw G is een munitieopslagplaats naast de op het zuidoosten gerichte geschutopstelling

Gebouw H

foto

Gebouw H is een bomvrije bergplaats naast de op het zuidoosten gerichte geschutopstelling

Gebouw I

Gebouw I op Bastion IV is een bomvrije bergplaats met aan de oostzijde een op het oosten gerichte geschutsofstelling en aan de zuidzijde een op het zuiden gerichte geschutsofstelling

Gebouw K

Gebouw K is een bomvrije bergplaats naast een op het oosten gerichte geschutsofstelling

Gebouw L

Gebouw L is een bomvrije bergplaats naast een op het oosten gerichte geschutsofstelling

Gebouw L'

Gebouw L' is een later gebouwde bomvrije bergplaats ten oosten van de geschutstoren

Gebouw N

Gebouw N is een bomvrije bergplaats naast een op het oosten gerichte geschutsopstelling met onder gebouw N een poterne van de voormalige brug naar het plein.

Poterne N

Gebouw M

Gebouw M is een bomvrije bergplaats naast een op het zuidoosten gerichte geschutsopstelling.

Geschutsopstelling

Restant van een geschutsopstelling, gericht op het oosten, naast gebouw N

Vergelijkbare fundering op Fort Sabina

Interieur van de toren

Zuidoost, naar het noorden

Noordwest, naar het oosten.

Goed te zien zijn de openingen naar de schietsleuven voor de verdediging van de toren op de korte afstand.

Noordoost, naar het westen

Zuidwest, naar het oosten

Hal in het kruithuis met transportinrichting voor munitie

Handbediende installatie voor de munitielift, links een ingang voor de bediening van de lantaarns buiten de opslagruimtes

Transportinrichting voor munitie, aansluitend op munitielift

Zaal in het westelijk deel van de kazerne, richting oost

Zaal in het oostelijk deel van de kazerne richting zuid

Ingang van een opslagkamer in het kruithuis

Zaal in het oostelijk deel van de kazerne richting noord

Interieur van een opslagkamer in het kruithuis, naar het westen.
Links een munitielift.

Interieur van de bomvrije kazernes en het kruithuis

Gedeelte van de kazerne (deel I) oost-west, 1^e verdieping oost

Gang van oost naar west

Aansluiting toren-kazerne

Toren, langsgevel kazerneleugel en centraal de entree van het kruithuis in de hoek,

Foto: Dorp, Stad en Land Rotterdam c 2017

5

Cultuurhistorische waarden

Het Fort Prins Frederik kent belangrijke cultuurhistorische waarden en is al sinds oktober 1973 ingeschreven als Rijksmonument onder het nummer 31700. De redengevende beschrijving daarbij is kort :

“ Fort Prins Frederik. Een vierkante, gemetselde toren met platvorm voor kanonnen en schietgaten, gebouwd kort na 1811. Verscheidene met aarde bedekte kazematten en opslagplaatsen rond de tour-modele.” (Bron: RCE)

Deze beschrijving doet in omvang en inhoud het fort duidelijk te weinig recht. Het betreft hier onder de ruis en verrommeling van het laat 20^e eeuwse gebruik immers nog altijd een relatief gaaf behouden ensemble met belangrijke kernonderdelen in een overtuigende ruimtelijke samenhang. En uitgebreider bouwhistorisch onderzoek op termijn kan deze conclusie verder onderbouwen.

Toch is het waarderen van het fort per onderdeel niet eenvoudig. Ook al zijn er vele historische tekeningen voorhanden, het niet aanwezig zijn van tekeningen van de exacte huidige toestand van de fortificaties (en daarmee de bestaande aantastingen) maakt het moeilijk om de relevante cultuurhistorische waarden per onderdeel goed te benoemen. Daarom zal het ook het beste zijn om het fort als geheel in de huidige toestand te beschermen en bij ontwikkelingen steeds te bezien welke waarden en dan in het geding zijn. De waarden van het fort worden daarom weergegeven als deel van een geheel.

Links :

Navolgende cultuurhistorische waarden kunnen in elk geval worden toegekend aan het fort:

Ensemblewaarde als landmark en samenbindend landschapselement temidden van water en bedijkt polderlandschap nabij de kern van Ooltgensplaat

Cultuurhistorische waarde als herinnering aan de militaire geschiedenis van Nederland en Goeree-Overflakkee

Cultuurhistorische waarde als onderdeel van de ontwikkeling van de kern Ooltgensplaat en de herinnering aan het gebruik van het fort door de jaren heen.

Architectuurhistorische waarde als gaaf behouden deel van de Zuiderwaterlinie en gaaf voorbeeld van de vroeg 19^e -eeuwse Franse vestingbouw, -organisatie en -ontwikkeling;

Ensemblewaarde als gaaf ensemble van fort met gracht, vier bastions, geschutstoren, aardgedekte poterne, bomvrije kazernen en kruithuis, bomvrije opslagplaatsen en geschutsemplacementen;

Architectuurhistorische waarde van de geschutstoren als relatief zeldzaam en gaaf behouden voorbeeld XIXb van verdedigingswerk uit de Franse tijd, Tour Modèle nr 1;

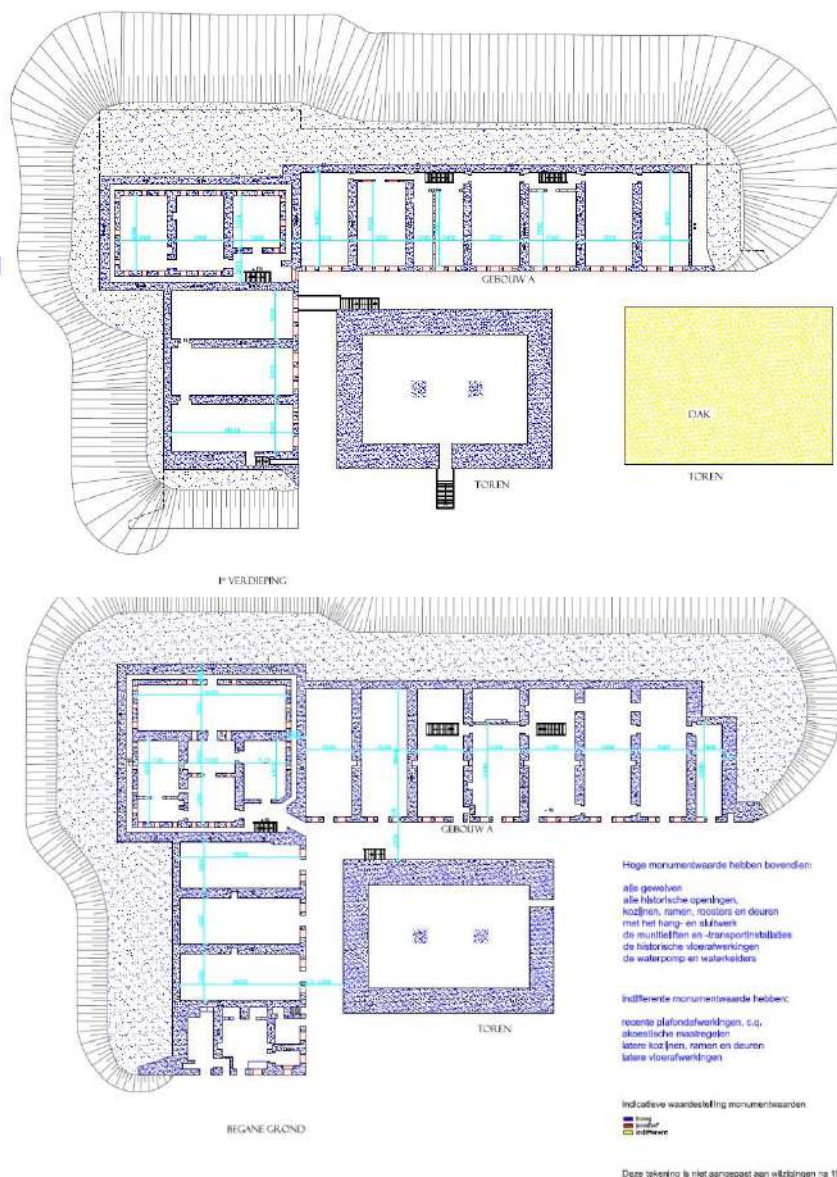
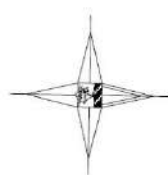
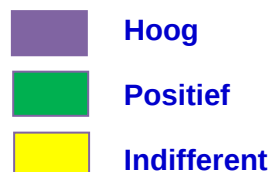
Architectuurhistorische waarde van de grondgedekte kazerne als relatief gaaf voorbeeld van militaire bouw en organisatie uit XIXc,

Architectuurhistorische waarde en zeldzaamheidswaarde voor het gaaf bewaarde kruithuis, inclusief de interne integrale logistieke uitrusting daarvan.

Waarderingskaart CH

Toren en kazerne

Indicatieve waardestelling monumentwaarden:

Hoge monumentwaarde hebben ook:

Alle gewelven
Alle historische openingen
Kozijnen, ramen roosters en deuren met hang- en sluitwerken
De munitieliften, looprails en transportinstallaties in het kruithuis
De historische vloerafwerkingen
De waterpomp en waterkelders

Indifferente monumentwaarde hebben:

Recente plafondafwerkingen c.q. akoestische maatregelen
Latere kozijnen ramen en deuren
Latere vloerafwerkingen

Het fort kent ook storende onderdelen in de kernbebouwing :

- De houten toegangstrap naar de toren
- De bovendakse trapopgang van de toren
- De luchtbrug en noodtrap bouwdelen A en C
- De nieuwe entreesluizen en trappen intern in de kazernebebouwing
- De decoratieve herinrichting ter plaatse van de waterkelders in kazernebouw A3
- Bestaande restaurant- en keukeninrichting en verspreide toiletblokken in gebouw A1
- De speeltoestellen op het voorplein
- Lokale lichtmasten en armaturen

Deze tekening is niet aangepast aan wijzigingen na 1962

A Het fort is van grote cultuurhistorische waarde en is goed te restaureren en herbestemmen binnen een nieuwe functieopzet

- Het fort is in feite ondanks alles toch opvallend gaaf: niet alleen de hoofdbebouwing maar de hele militaire infrastructuur is op en onder de grond nog aanwezig. Het terugbrengen van nu ontbrekende onderdelen ervan blijkt relatief eenvoudig.
- De originele begrenzing van het fort is nog intact aanwezig: de buitenrand van de vestingwal met de waterkantpercelen is geen afgegraven deel van het fort gebleken, maar gewoon een aanlanding buiten de wal van het fort.
- De kernbebouwing met toren, kruithuis en kazernesgebouwen is lokaal aangetast door nieuw gebruik, maar de belangrijkste kernwaarden zijn daarbij niet onomkeerbaar aangetast.
- Met behoud van die kernwaarden en karakteristieke onderdelen is hergebruik van de gebouwen goed mogelijk.
- De waardevolle interieurdelen in de gebouwen staan goed hergebruik niet in de weg maar dragen daar juist aan bij. De bestaande (interieur) aantastingen van de kernbebouwing zijn eenvoudig omkeerbaar

B Het fort biedt een uniek, cultuurhistorisch waardevol landschap aan :

- De positie van het fort in een groter landschappelijk geheel
- De ontmoeting van water en walvoet

- De omwalling met daarin en -op de militaire posities geïntegreerd
- Het samenhangend geheel van de diverse aardwerken
- De verspreid aanwezige meidoorn en de twee grote locatiemarkerende kastanjes
- Verspreide aanaardingen en kenmerkende vegetatie

C Het fort heeft veel cultuurhistorisch waardevolle elementen in haar kernbebouwing

- Het totale alzijdige gevelbeeld van de toren
- Het ruwe interieur van de toren en de daktoegang
- De waterkelders/citernes van de toren
- Het langsgewelbeeld van de kazernesbebouwing
- De kenmerkende binnenstructuren van toren, kruithuis en kazernes
- De kenmerkende delen van het gaaf behouden kruithuis : hoofdindeling, buitenomgang met deuren, lichtkasten en beluchtingsluiken in kruitkamers, stalen looprail tbv intern transport, drie originele liften incl bedieningsmechaniek
- In kazernes intern: entree, waterpomp, citerne, origineel ventilatiesysteem en roosters, wandhaken, originele gangpuilen en deuren.

En daarnaast nog meer verspreid ook:

- De poorttunnel
- De vier bastiongebouwen met aardwerken
- De vele bomvrije opslagplaatsen met aardwerken
- De nog aanwezige kanonposities en draairingen

De geschutstoren in 1962 Bron : Beeldbank RCE 20173612_-_RCE

6

Toekomst voor Prins Frederik**Transformatieruimte binnen de waarden**

Een gaaf behouden fort met grote cultuurhistorische waarden als Fort Prins Frederik verdient duurzaam behoud. Maar, het fort onder een glazen stolp plaatsen op grond van haar evidente monumentale waarde is nu niet gewenst. Echt behoud is enkel mogelijk door ontwikkeling : alleen bij aanwezigheid van een levend gebruik en een duurzame economische drager voor restauratief herstel en ontwikkeling is een toekomst denkbaar.

Het gebruik en beeld van het fort tot op heden hebben aangetoond dat zij niet volstaan voor een duurzame toekomst. De nieuwe eigenaar heeft zomer 2017 gelukkig een aanvang gemaakt met ingrijpende verbeteringen. Een grote, creatieve kwaliteitsslag is nodig en daarbij hoort ook een visie op toerisme, nieuwe doelgroepen en bijpassende kwaliteiten van bebouwing. Alleen het (grotendeels) vrij maken van beplanting en bebouwing zal leiden tot echt begrip van het functioneren van het fort aan de landzijde.

Dit alles zal dan plaatselijk gaan leiden tot veranderingen op het fort, maar de structuur van het fort is sterk genoeg om lokale aanpassingen te dragen.

Aanbevelingen bij hergebruik en herbestemming van het fort

- Herontwikkel en restaureer het fort op basis van het principe van “Behoud door ontwikkeling” en maak het Verhaal van Fort Prins Frederik tot de kern van nieuwe gebruikskoncepten;
- Maak “Het verhaal van Fort Prins Frederik” de inspiratiebron bij het nieuwe gebruik en de ruimteconcepten op het fort;
- Hergebruik het toerisme en recreatie mede als nieuwe motor op basis van nieuwe ambities en kwaliteiten en een blijvende publieke toegankelijkheid;
- Maak een fietsroute onderdeel van de plannen maak buiten de fortbegrenzing ook de redoutes en het retranchement onderdeel daarvan;
- Ga uit van behoud van alle gaaf behouden bouwdelen als ensemble en geef ze een ruimtelijk en cultuurhistorisch logisch, passend gebruik;
- Restaureer de bestaande bebouwing geheel conform bestaand werk en geef extra aandacht aan gevelschades, de waterdichting onder de aarddekkingen, bouwfysische aspecten en duurzaamheid;
- Verwijder alle storende en cultuurhistorisch niet passende onderdelen of vervang deze door meer passende, terughoudende oplossingen;
- Realiseer een cultuurhistorisch passende voetgangers-/fietsersbrug (en wijzig een eerder

Foto: Dorp, Stad en Land Rotterdam c 2017

vergunde brug daarop evt.) op de oudste positie en pas de aanlandingen daarop aan; zie pag. 25

- Maak van de poternetunnel een nieuw hoofdaccent en breng de oorspronkelijke afsluitbaarheid middels deuren weer terug;
- Geef de niet oorspronkelijke damtoegang vanaf noord duidelijke, ruimtelijke en herkenbare eigen identiteit, bijvoorbeeld middels een strakke, smalle coupure door de wal als toegang;
- Maak de beide entrees van het fort vrij van storingen aan weerszijden en maak een aantrekkelijke hoofdroute over het eiland voor fietsers en voetgangers;
- Begeleid de route in passend, overtuigend groen;
- Accepteer auto's enkel als gast en richt de buitenruimte daarop in; realiseer parkeerruimte buiten het fort. Breng het evt. parkeren op het fort zelf altijd maximaal uit het zicht, bijv. in groenstructuren;
- Breng een historisch gelaagde en logische hiërarchie aan in de ontsluitingen op het fort : hoofdlint met plein, secundaire weg en ondergeschikte padenstructuur;
- Herstel de natuurlijke overgang tussen wal en aansluitend terrein en verwijder de houten grondkeringen
- Bepaal de primaire zichtlijnen op het fort en maak die vrij van storende elementen op hoeken, in bochten in de weg en bij bebouwing aan de weg;
- Maak een samenhangend groenplan op basis van behoud waardevol en passend groen, inclusief de twee grote bestaande kastanjabomen;
- Maak een samenhangend en passend verlichtingsplan voor de buitenruimte van het fort.

Aanbevelingen bij hergebruik bestaande kernbebouwing

Toren

- Nieuwe functies in de Geschutstoren aan laten sluiten op de kenmerkende driedeling in lagen kelder – eerste verdieping – toegankelijk dak
- Functies respecteren de ongedeelde ruwe ruimtelijkheid van de gewelfde ruimte eerste verdieping; Horeca biedt kansen, zoals ook nu;
- Gebruik het dak als oorspronkelijk benut dus voor een vrij uitzicht over fort en omgeving en beperk dakbebouwing tot het noodzakelijke m.b.t. de opgang. Geen zichtbare hekken of relingen.
- Geef de toren een betere toegangstrap die past bij de meest oorspronkelijke opzet.

Kazerne en kruithuis

- Laat nieuwe functies in kazerne aansluiten op de nog aanwezige hoofdstructuur en ruimtedeling;
- Benut interieurelementen en oorspronkelijke ventilatiekanalen en roosters waar mogelijk;
- Behoud het volledig gaaf behouden kruithuis integraal als nu bestaand, inclusief haar inrichting en logistiek in een museale opstelling en wijzig dus enkel het gebruik.

Diversen

- Beperk vormen van aanvullende bebouwing en situeer deze enkel op cultuurhistorisch logische posities of op beschutte locaties
- Nieuwbouw is zo gezien enkel denkbaar op de eerdere positie van het artilleriegebouw (150m2)
- Benut zwembadlocatie en driehoek voor de nieuw toe te voegen functies en gebruik, maar houd de schootsvelden open door laag te bouwen.

Colofon:

Geraadpleegde archieven:

- Nationaal Archief Den Haag
- Beeldbank RCE

Internetinformatie:

- www.coehoorn.nl/beeldcatalogus
- www.google.maps.nl
- www.geheugenvannederland.nl
- www.topotijdreis.nl

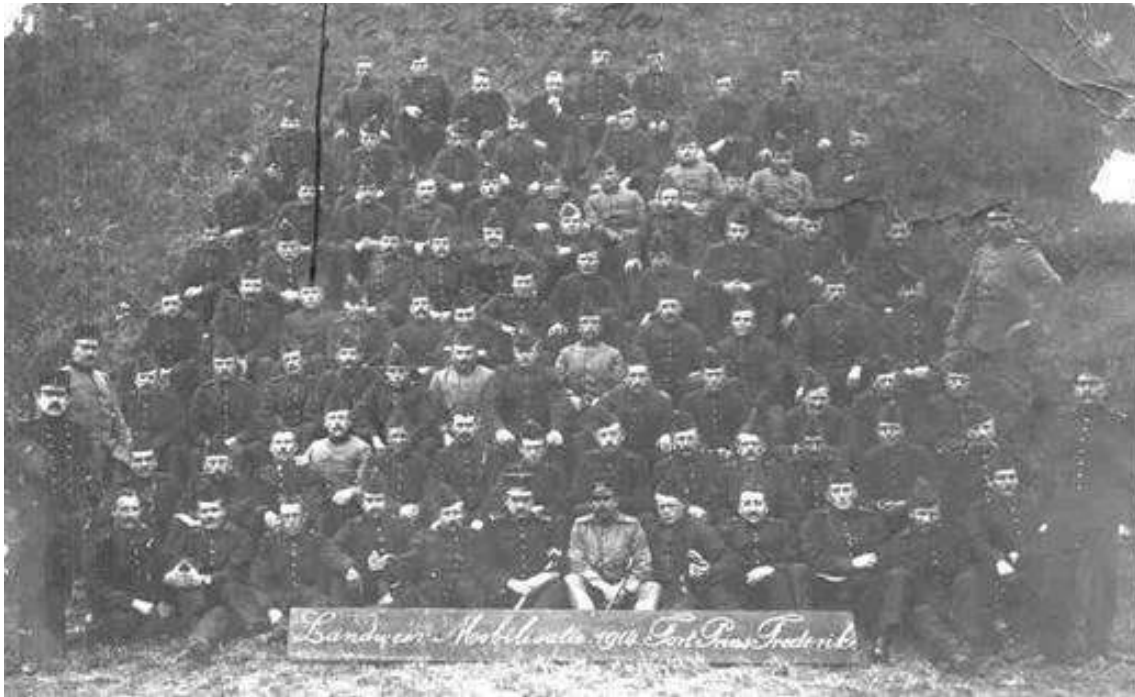
**Teksten, beeld en
eindredactie :**

Dorp, Stad en Land Rotterdam
Maarten Raaijmakers, arch. bna,
Ir Martijn Oosterhuis

**Cultuurhistorisch
Adviseur :**

Ir Adriaan van der Zwan
Middelharnis

**Voor meer achtergronden bij het
voormalig gebruik van het fort zie de
navolgende BIJLAGEN 1, 2, en 3**

Bijlage 1:

“ Mijn mobilisatietijd op Fort Frederik “

Dagboekantekeningen van soldaat Cornelis van den Berg tussen 1 augustus 1914 en 4 juli 1916, die een goed beeld geven van het dagelijkse leven op het fort in de mobilisatieperiode.

Bron tekst en foto's: familiesite fam. van den Berg
www.vandenbergnl.nl

Uit mijn mobilisatietijd van 1 augustus 1914 tot 4 juli 1916

door Cornelis van den Berg

Op vier dagen na heb ik die tijd geheel doorgebracht op Fort Prins Frederik te Ooltgensplaat

Enkele belevenissen uit 1914

Juli 31 Des namiddags na 3 uur werden door algemene kennisgeving de militie en de landweer opgeroepen om den andere dag den 1 ste augustus onder de wapenen te komen. Tevens werd bekendgemaakt dat er de volgende dag keuring was van alle paarden die geen dekbewijs of bewijs van ziektevrijwaring hadden.

1 aug. Voor de keuring zelf geen paarden beschikbaar hebbende, werd ik door A. Bijl met zijn hit weggebracht naar Numansdorp. T. de Bruin, W. Resoort en G de Zeeuw waren ook meegereden. Toen we daar 's morgens om 9 uur aan de steiger aankwamen, stond daar een zekere adjudant Oudof, die de Bruin, Resoort en mij naar de burgemeester van Zuid-Beierland stuurde en de Zeeuw naar Klaaswaal om in die dorpen ingekwartierd te worden. Op ons verzoek (op aanraden van J. Mast te Klaaswaal) werden we ingekwartierd bij W. Verhoeven. In Zuid-

Beierland. Later op den dag kwam hier nog een poelier uit Den Haag bij.

2 aug. Het eerste appél werd gehouden door luitenant Schouten die onze commandant was.

3 aug. Een marsch gemaakt naar de zuidzijde Bezoek gehad van mijn neef Ad van Wijlen.

4 aug. De inkwartiering op Zuid Beierland werd opgeheven en we werden verdeeld over de forten van de stelling **Willemstad**. Wij werden evenals mijn neefs A in 't Veld en C. Quartel ingedeeld bij de bezetting van fort Prins Frederik te Ooltgensplaat. Het was bij de bewoners van Zuid-Beierland goed toeven voor de ingekwartierden, en vooral voor ons bij W. Verhoeven. 's Avonds om 9 uur kwamen we op het fort aan waarvan Majoor Knook de fortcommandant was, terwijl de in actieve dienst zijnde luitenant Maas de compagnies commandant was van de vesting artillerie

De Bruin, Resoort en ik kwamen op kamer 24 te liggen, waar al enkele miliciens onder de wol lagen. Onder hen ontmoetten we korporaal L.D. van de Waal van Numansdorp en Joh. Molendijk van Piershil..

5 aug.

Des avonds wordt door klokgelui de burgers van Ooltgensplaat bekend gemaakt dat de omliggende polders onder water gezet zullen worden. Om dit doel te bereiken was dien dag de kade der boeren doorgegraven; Doordat dit werk niet diep genoeg gebeurd was, waren alleen de slooten maar vol

gelopen. 's Nachts werd door de regen heen het riet uit de gorzen voor het fort gemaaid en gesneden.

6 aug. De kade werd verder doorgegraven doch het water werd niet hooger dan de slooten vol, om het gewas nog te sparen

7 aug. Begonnen aan de batterijbouw

10 aug. Naar aanleiding van een verzoek van W van Kempen aan de compie commandant zijn de Bruin, de Vos en ik tarwe wezen mannen te Achthuizen bij W. van Kempen. We kregen de kost en f. 1.- per man per dag.

13 aug. Begonnen prikkeldraadversperringen te maken langs de dijken en oevers. Alle boomen zoowel vruchtboomen als wilgen en andere boomen werden binnen het schootsveld van het fort en redouter omgehakt. Den dienst was van 7 uur tot 12 uur en van 1 uur tot 6 uur. Dus 10 uur per dag.

16 aug. Zondagsche dienst. Inspectie

18 aug. Begonnen om loopgraven die aan de buitenzijde van de buitendijk lagen, weer dicht te maken. Deze loopgraven waren door de infanterie gemaakt welke nog niet de macht ertoe hadden dit werk zonder toestemming van polder of dijkbestuur te doen.

22 aug. Begonnen om de loopgraven aan de binnenzijde van den dijk van het fort naar redouter I te vullen. Klaar met riet maaien rond het fort en in de gorzen

25 aug. Voor de eerste keer op wacht gegaan

26 aug. Voor de eerste keer ging ik met verlof. 's Middags om 2 uur weg en den andere avond om 11 uur terug. De verlofregeling was 1 dag per weer of 2 dagen in de veertien dagen..

31 aug. Verjaardag der koningin niet gevierd. Gewone dienst.

17 sep. Een voetbalterrein begonnen aan te leggen.

22 sept. Er wordt begonnen met les geven in gewoon lager (heel laag) onderwijs, in Engelsche, Duitsche en Fransche taal. Door mij worden alleen de Engelsche lessen gevolgd. Deze worden gegeven door dokter Veraart, . Arts te Zevenbergsche Hoek die ijverig les gaf.

6 oct. Een nieuwe grijsgroene kwartiermuts gekregen

7 oct. Moest een marsch gemaakt worden naar Den Bommel, maar wegens slechte kleeding moest ik bij het aantreden thuis blijven.

8 oct. Ik was weer aan de beurt om een dag met verlof te gaan, maar voormiddags kwam bevel dat het verlof geschorst was. Dit kwam door het beleg van Antwerpen door de Duitschers. Ik had tevens mijn wachtbeurt, die ik toen verkocht had. Van toen af aan heb ik steeds de wacht verkocht.

10 oct. Een nieuwe grijsgroene broek en tuniek gekregen. Ik ben ook naar Middelharnis geweest

waar een tram met Belgische vluchtelingen was aangekomen en verder het land inging.

16 oct. Inspectie voor Generaal van Oort, den stelling commandant over alle soldaten der stellingen Hollandsch Diep en Volkerak.'s Middags om half twee op de pof naar huis gegaan en 's avonds even voor het avondappèl weer terug

23 oct. Per telegram aan luitenant Maat verlenging van verlof gevraagd om een Rijksoefenveld met pootaardapplen te rooien. Per telegram 2 dagen verlof gekregen.

25 oct. Toen ik 's avonds terug kwam van verlof kon ik onmiddellijk weer terug met 2 dagen die ik van Generaal van Oort gekregen had door tussenkomst van mr.Zeeb? de Rijkslandbouwleeraar.

16 dec. Bij terugkeer van verlof (voor het eerst met de tram) kon ik op Numansdorp niet verder daar er geen boot kon varen, omdat een gasboei zonder was. Dien nacht bij H van den Berg gebleven en den andere dag eerste gelegenheid verder

24 dec. Met de Middelburgsche boot tot de Wacht met verlof gegaan(de Wacht is een gehucht dat aan de Kil ligt, vijf km ten zuiden van 's Gravendeel)

31 dec. Als Nieuwjaarsgeschenk een pijp en een pakje tabak gehad

1915

15 jan. Een paar nieuwe klompen meegenomen die ik in dienst nog geheel versleten heb.

23 jan. 10 dagen administratieverlof gekregen.Wegens mist moest ik over Fort Sabina en Willemstad naar huis.

29 jan. Begonnen met **kribben** te maken van slieten en een net van ijzerdraad in plaats van de britsen, die veel kouder waren.Bij de britsen lag je plat op de koude grond

3 febr. 's Middags verlof gekregen om een lezing bij te wonen in hotel Hobbek ? van Rijkslandbouwleeraar N. Neetel ?

Alle manschappen van de compagnie hebben nu een kribbe.

19 maart. Inspectie voor Majoor Knook. Deze maakte aanmerkingen op het ongeschoren zijn van licht landweerman de Koning, welke zich zo boos maakte dat hij buiten kennis viel

22 maart. Een fietstocht gemaakt over Oude Tonge, Nieuwe Tonge, Herkingen, Melissant, Drksland, smmesldijk, Middelharnis Stad aan het Harinvliet en Den Bommel met de fietsclub die was opgericht.

Groepsfoto rond 1915 van manschappen op het fort met van den Berg middenboven, met op de achtergrond mogelijk het op diverse tekeningen en kaarten aangegeven langwerpige artilleriegebouw (bron: www.vandenbergnethl.nl)

25 april Als gevolg van een grote menigte verlofgangers met Paaschen was het onmogelijk met een der boten mee te gaan zonder verlofbriefje en daar ik wegens drukke werkzaamheden thuis toch weg wou, ging ik naar Den Bommel 's avonds en liet me met een roeiboot naar Tiengemeten brengen dat f. 1- kostte en bleef daar 's nachts bij Jb Quartel en ging den andere morgen over Nieuwendijk naar huis tot en met 29 april

30 april Door verjaardag van prinsesje Juliana geen dienst. Schabbergen en ik naar Den Bommel gefietst en daar een roeiboot gehuurd. Daarmee naar Tiengemeten geroeid. En een kort bezoek gebracht Hier heb ik roeien geleerd

13 mei Hemelvaartsdag en bezoek gehad van broer Willem en Nard Met hen naar Middelharnis getramd, wegens regenachtig weer was fietsen onmogelijk.

Overzicht

Van 1 augustus 1914 tot 4 juli 1916 in dienst geweest In die tijd 100 keeren de reis van huis naar Ooltgensplaat afgelegd en 100 keeren terug.

Van die 200 keer 191 keer de reis met de fiets gedaan, 6 keer per tram 2 keer met de Middelburgsche boot en 1 keer met gerij (weggebracht in dienst). De heenreis 96 keer tot Numansdorp gefietst, 3 keer met de tram over den Blaakschen dijk en 1 keer met gerij. De naar huis reis: 92 keer met de fiets over Numansdorp, 3 keer per fiets over Sabina en Moerdijk, 3 keer per tram en 2 keer met de Middelburgsche boot. Totaal 235 dagen verlof gehad en 38 zonder verlof thuis geweest (op de pof genoemd). Totaal 2 keer malheur gehad aan de fiets.

Totaal 55 keer een wachtbeurt gehad en 5 keer zelf op wacht geweest, 50 keer de wacht verkocht voor totaal f. 66.75. Er waren er altijd die graag wacht liepen

Einde dagboek

Bijlage 2:

De Graalbeweging : Meisjes en vrouwen van de R-K Vrouwenbeweging en hun verblijf op Fort Frederik

In de dertiger jaren van de vorige eeuw werd het fort gebruikt door de R-K Vrouwenbeweging. Doordat fotograaf Wiel van der Randen in 1939 hun leven vastlegde ontstond er een fraai beeld van hun gemeenschap maar ook een opvallend duidelijk beeld van het fort in die periode.

We zien het fort nog in de opzet die het aan het eind van de 19^e eeuw kreeg na de realisatie van de kazernesgebouwen : een besloten plek met open vergezichten op de wal, met strakke buitenbelijningen en markante duidelijke vormen van de aardwerken zonder begroeiing.

Bron foto's:

Wiel van der Randen, Spaarnestad Photo, 1939

De Graalbeweging : Meisjes en vrouwen van de R-K Vrouwenbeweging 1

We krijgen met deze foto's een mooi beeld van het fort in 1939. Goed is zichtbaar dat de bovenzijde van het fort nog vrij kaal en strak van vorm is, zoveel anders dan het wat verwilderde landschapspark dat later ontstond. Op de foto boven is het oorspronkelijke aardwerk van M prominent zichtbaar.

Foto's : Wiel van der Randen, Spaarnestad Photo, 1939

De Graalbeweging : Meisjes en vrouwen van de R-K Vrouwenbeweging 2

Ook van de toren en de kazernegebouwen is een beeld te zien van voor WOII. Het is duidelijk dat de toren aan de oostzijde ook toen al wat gerepareerde metselwerkvlakken had; aan de westelijke gevel kazernezijde is het beeld nog gaaf. De zware houten luiken van de 4 oostelijke torenvensters zijn er nog.

Foto's : Wiel van der Randen, Spaarnestad Photo, 1939

De Graalbeweging : Meisjes en vrouwen van de R-K Vrouwenbeweging 3

In het interieur van de kazerne was een eenvoudige kapel aanwezig (boven) die verlicht werd met kaarsen en olielampen. De vrouwen dragen markante hoeden. Links een kringgesprek in de geschutstoren. Het valt daarbij op dat de gewelven gepleisterd lijken; in de huidige situatie zijn echter op het metselwerk van de gewelven op de centrale etage geen sporen van ontleistering.

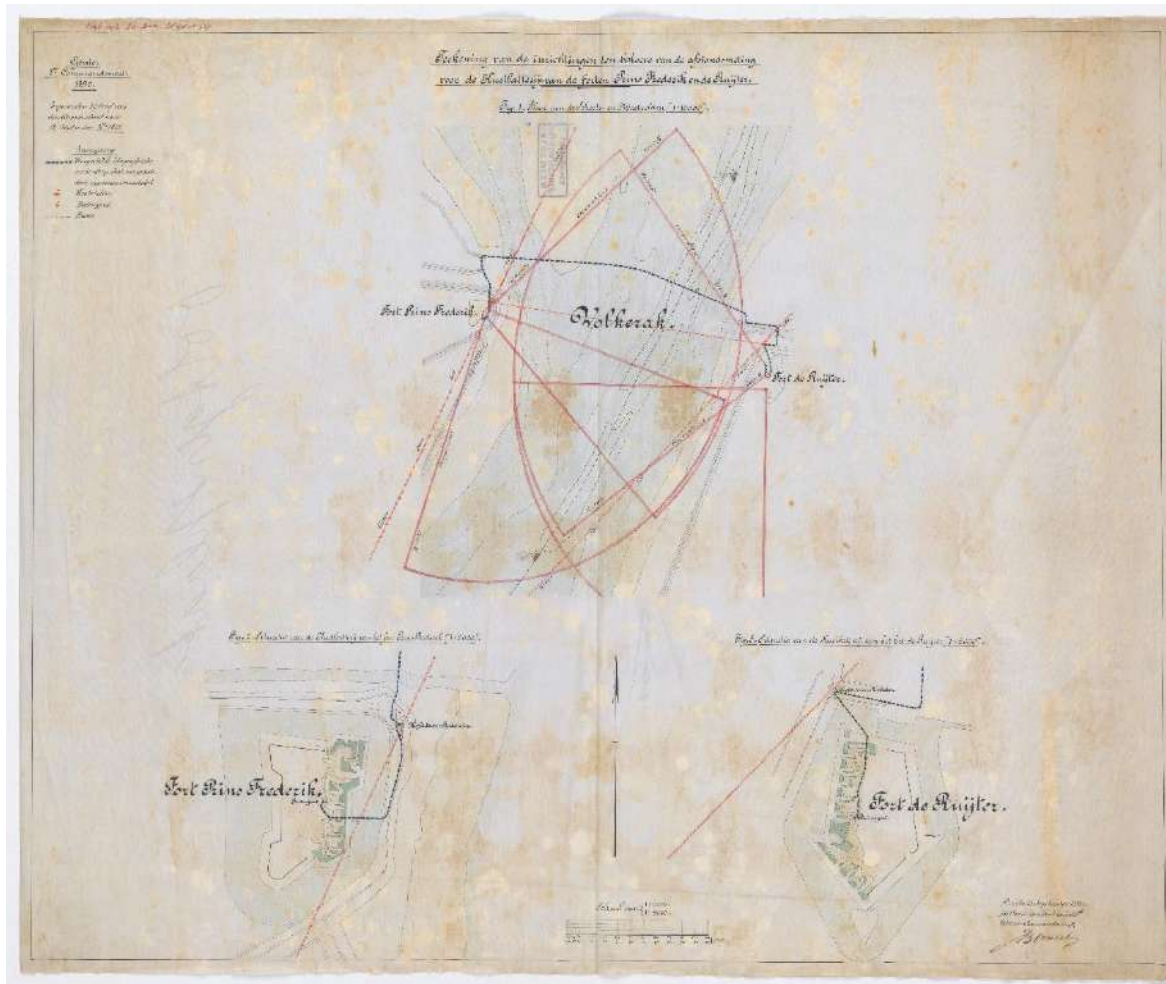
Foto's : Wiel van der Randen, Spaarnestad Photo, 1939

Bijlage 3:

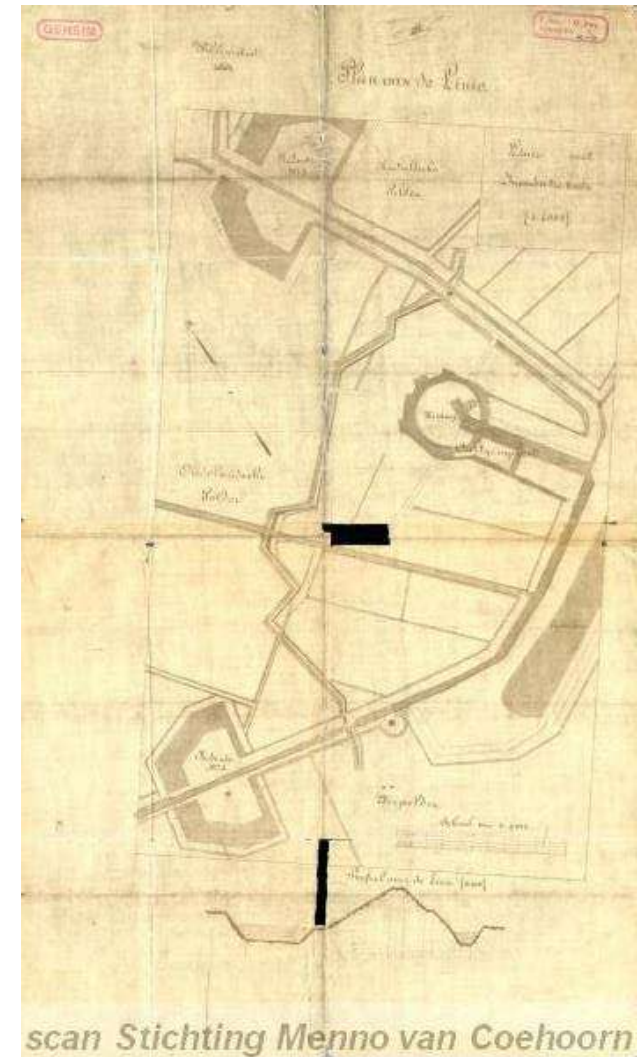
Diverse archieftekeningen Fort Frederik

De navolgende archieftekeningen geven nadere informatie over de bouw en technische uitrusting van het fort, en het gebruik ervan door de jaren heen

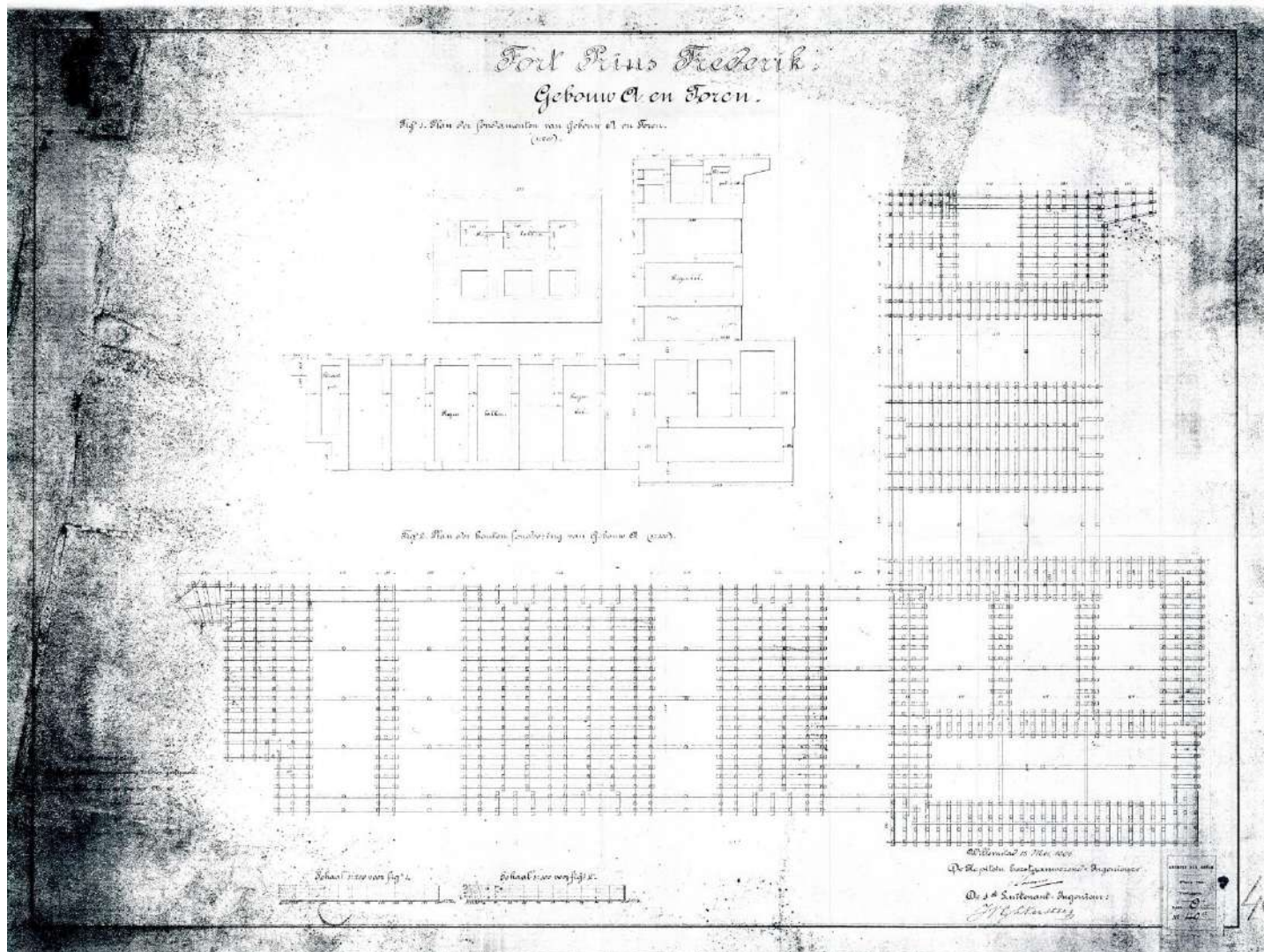
- 3.1 schootsvelden geschut Fort Frederik + redoutes
- 3.2 Funderingsopzet kazernegebouwen (1886)
- 3.3 Situatiekening fort met aanleghoogtes (1953)
- 3.4 Indeling/structuur kazernes A en toren T(1953)
- 3.5 Plattegrond recreatiegebruik kazernes (1962)
- 3.6 Fort met locatie waterleidingen-riolering (1978)
- 3.7 Fort en overzicht recreatieverblijflocaties (1998)
- 3.8 Tekeningen gebruiksvergunning Horecafuncties
In kazerne (2003); Begane grond en Etage

3.1.1 Schootsvelden over het Volkerak. Bron: NL-HaNA-4.OPV_028

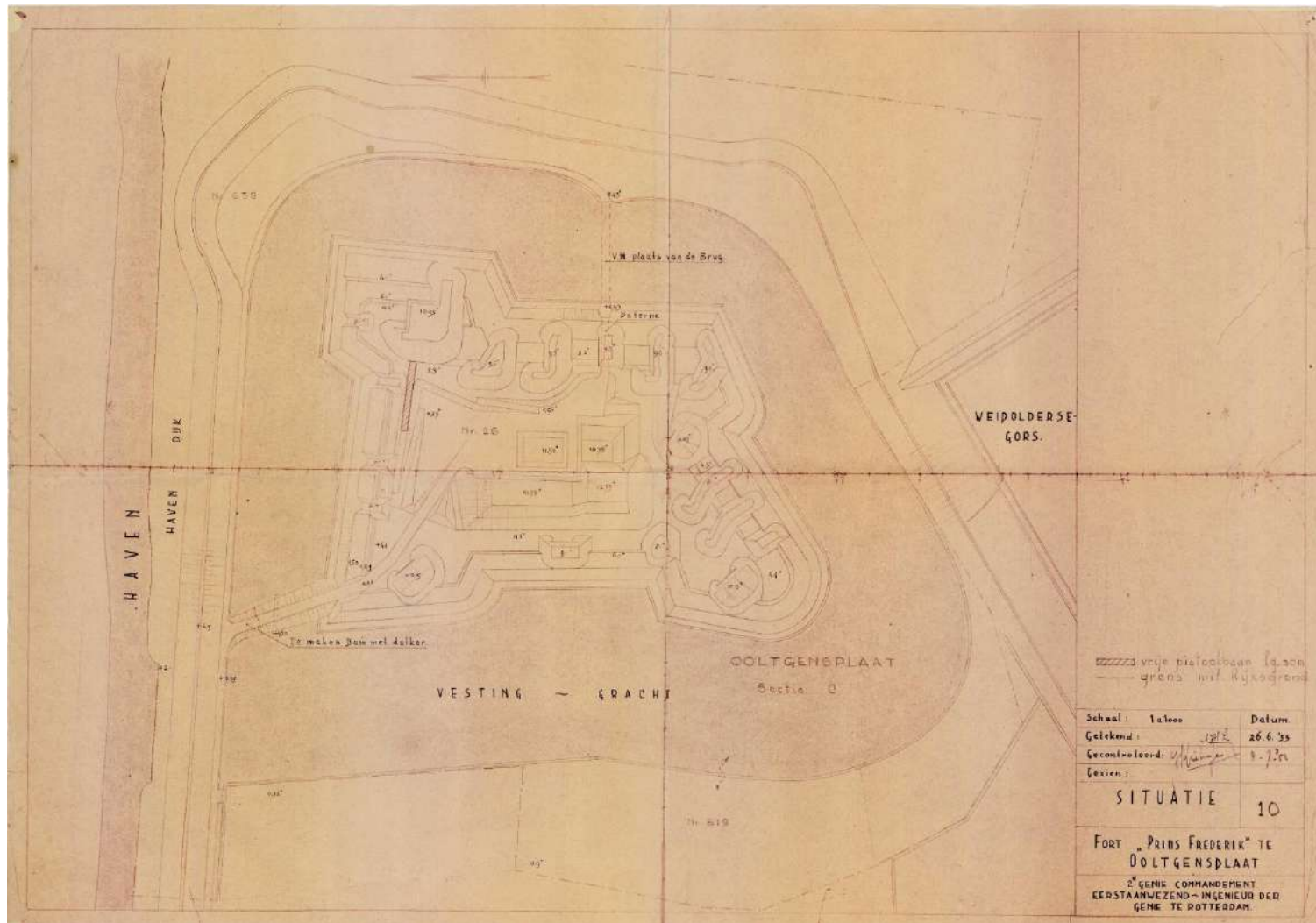

3.1.2 Redoutes 2 en 3 en retranchement Ooltgensplaat op tekening uit 1884
Bron: beeldarchief St. Menno v. Coehoorn (13004)

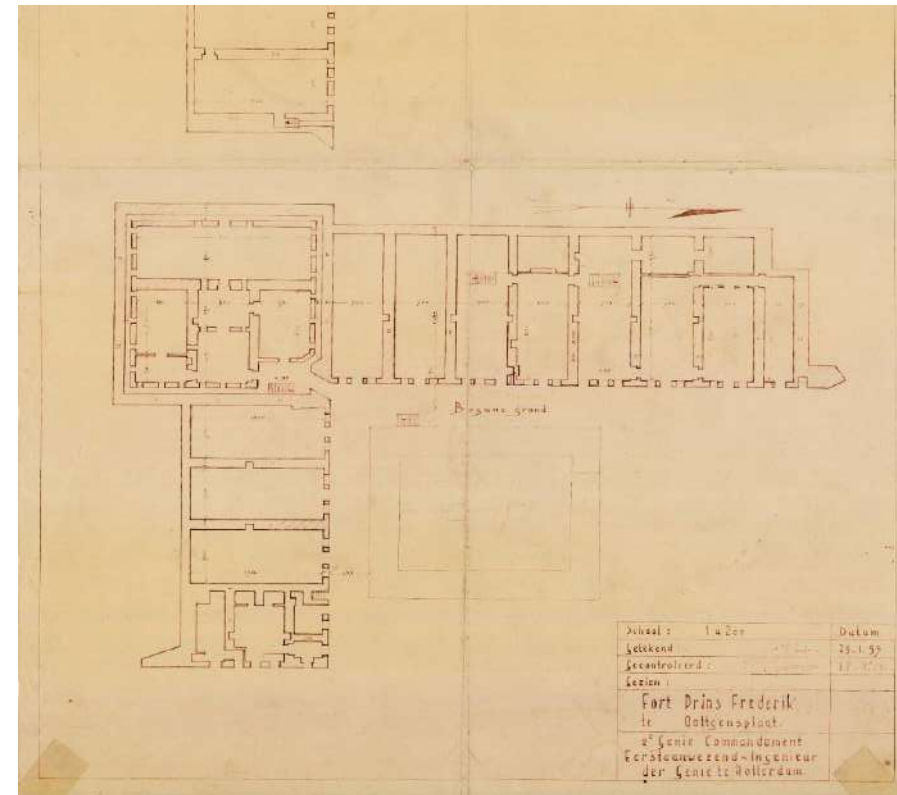
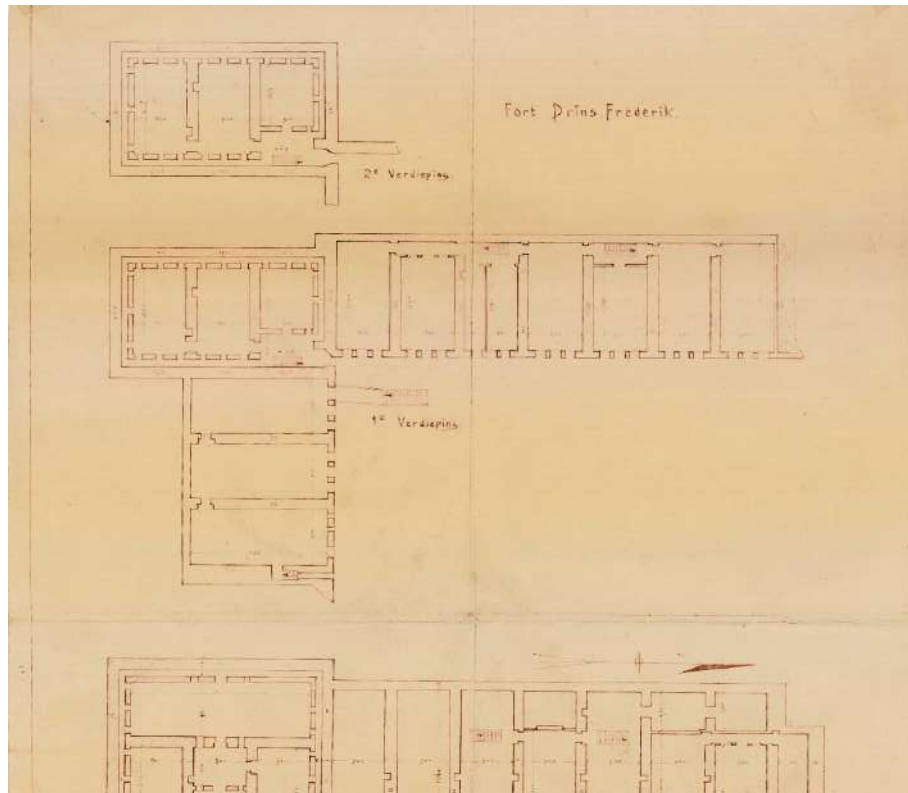
3.2 Fundering Kazernegebouwen palenplan 1886 Bron

18860515

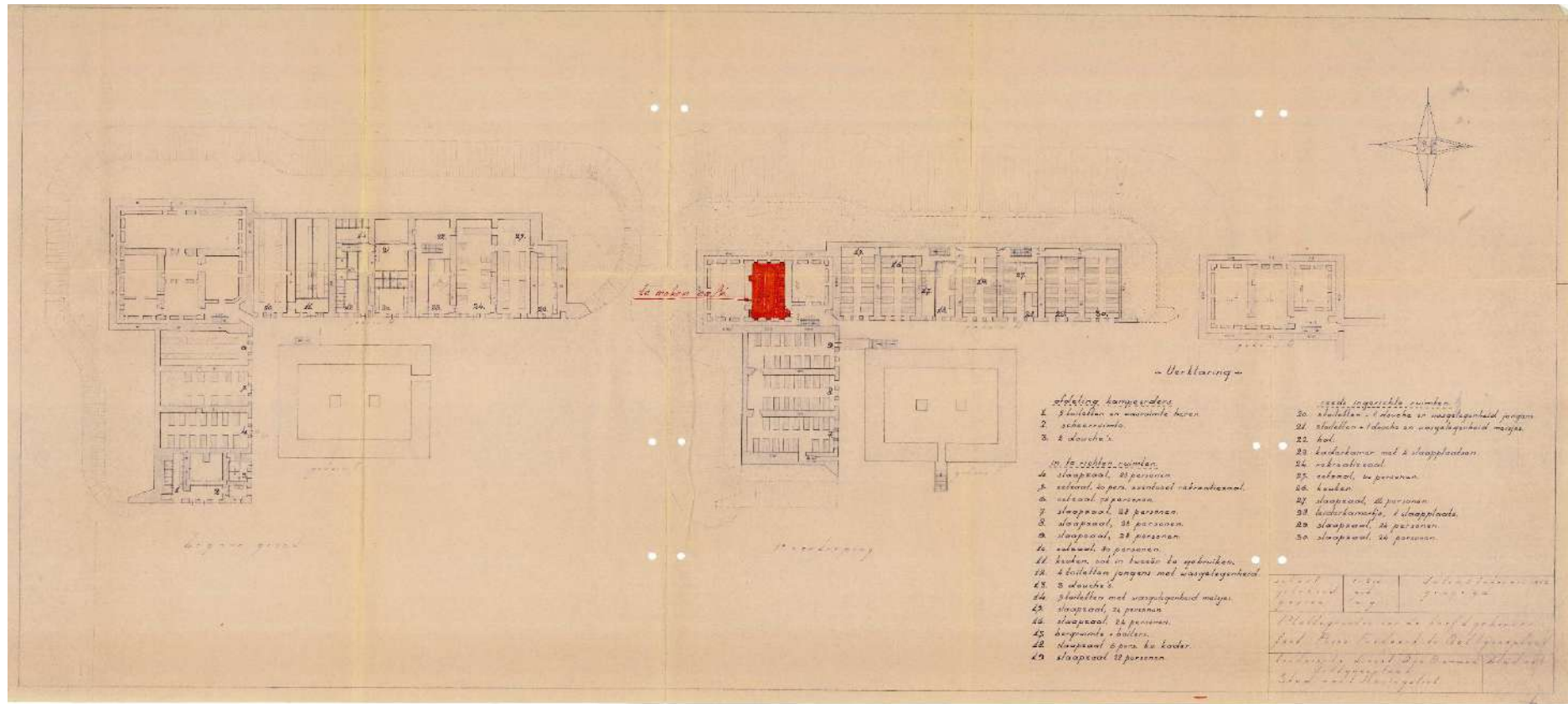

3.3 Situatietekening met aanleghoogten aardwerken. 1953

Bron: 19530626

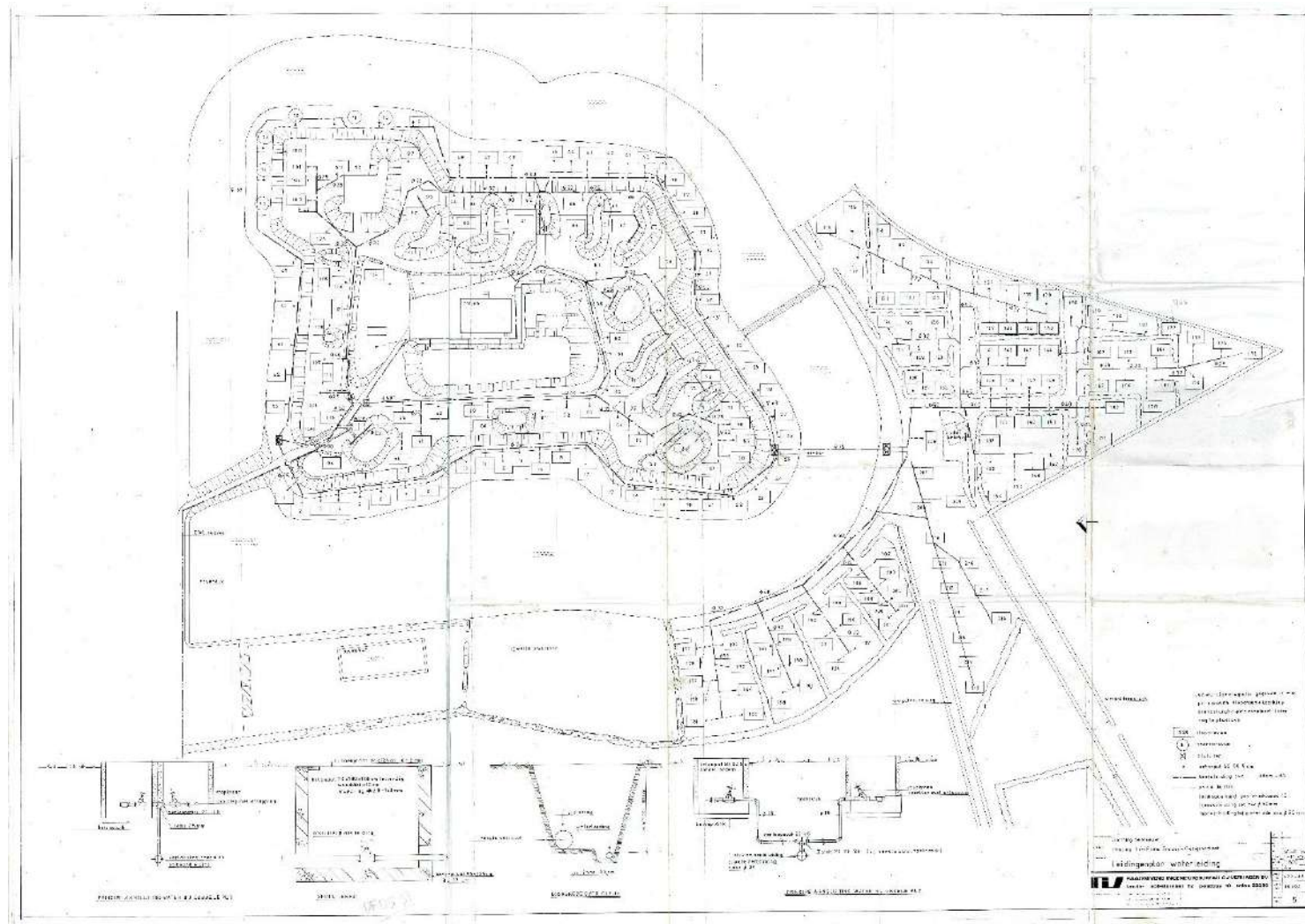

3.4 Structuuropzet kazernegebouwen 1953. Bron: 19530129

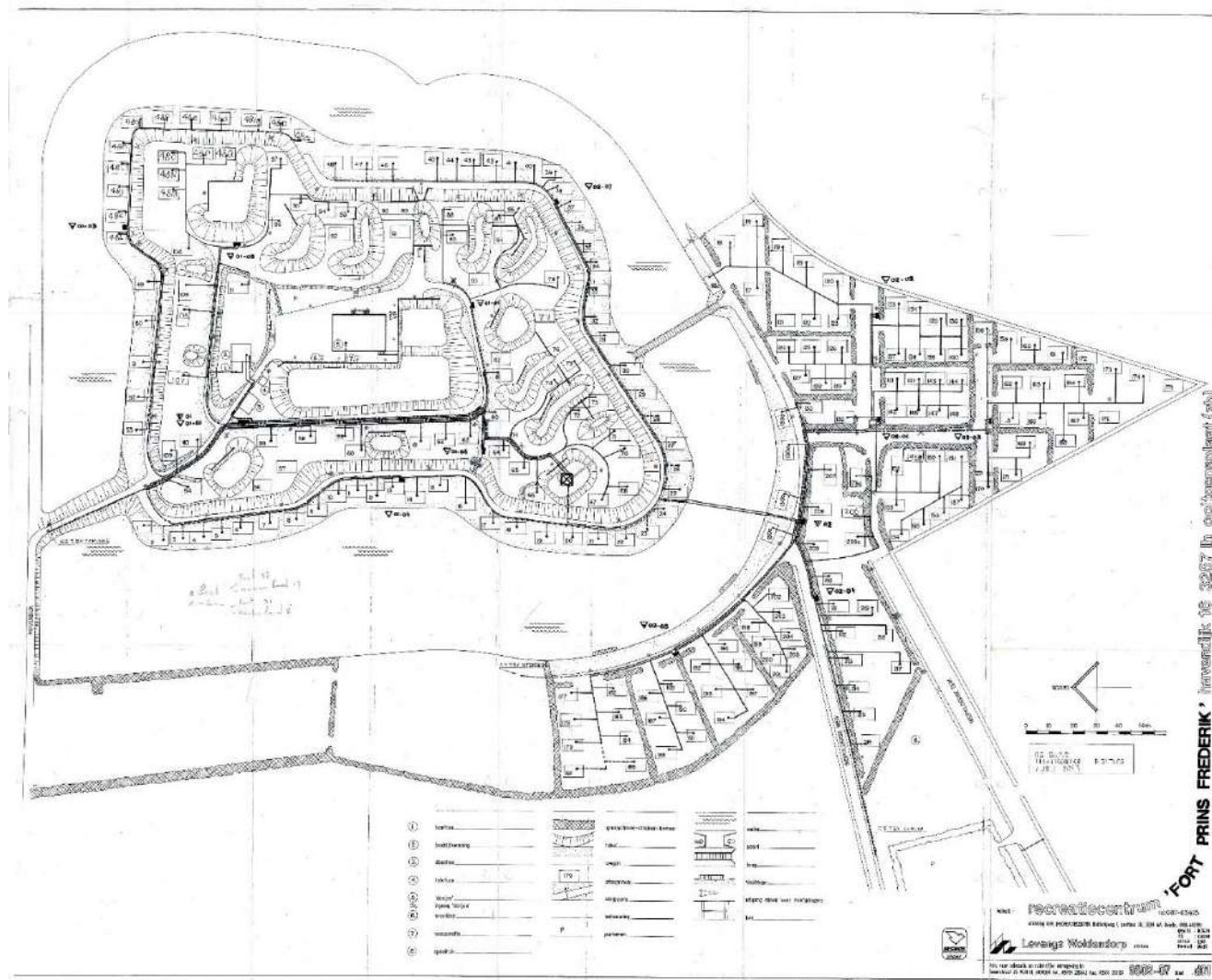
3.5 Plattegronden kazerne met recreatiegebruik en logies 1962 Bron:

19620208

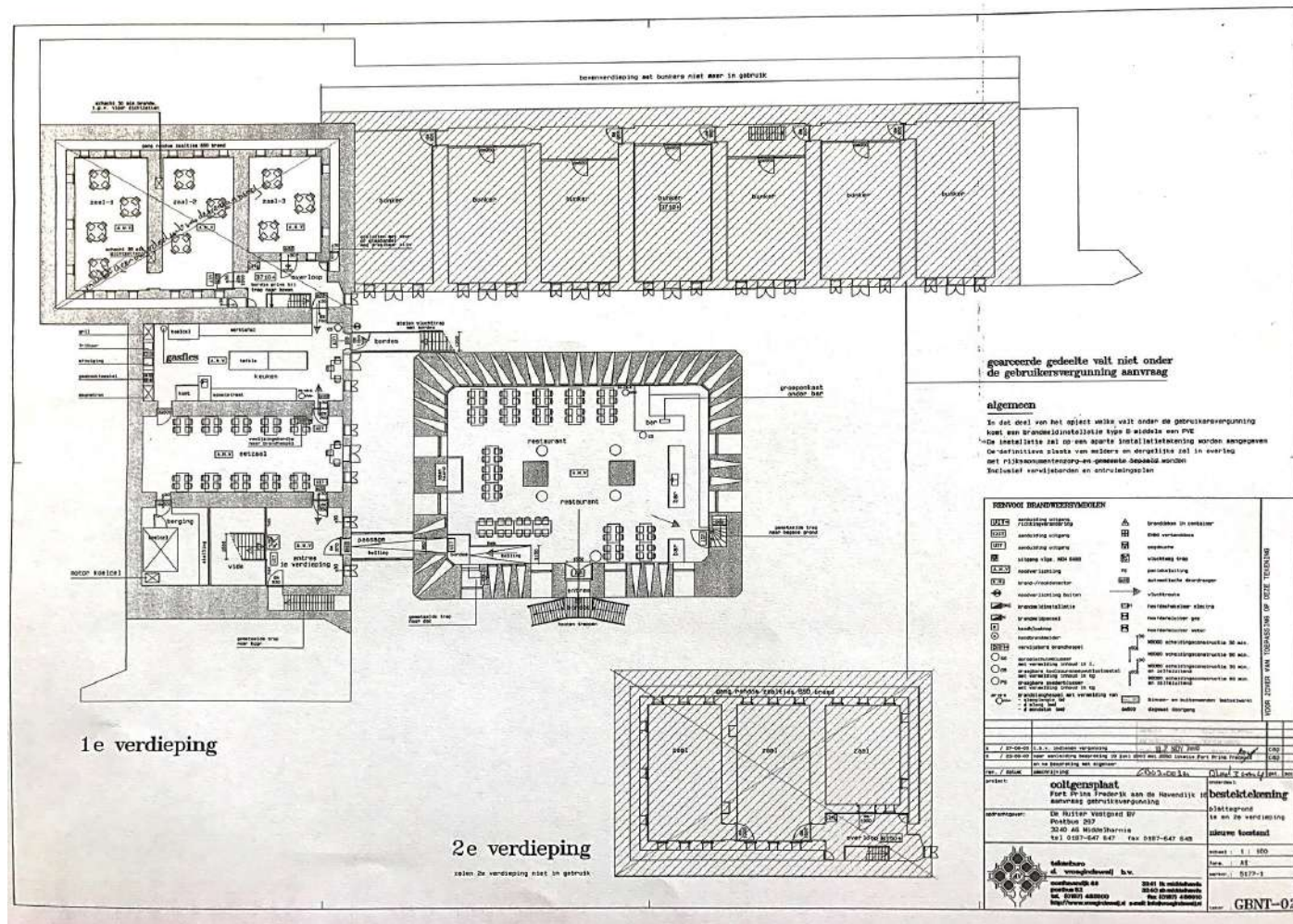
3.6 Overzicht fort met aanleg grondleidingen 1977 Bron:

19771101

3.7 Inventarisatie van alle recreatieverblijven 1998 Bron :

19980416

3.8 Indeling bij gebruiksvergunning horeca2003 Bron:

Colofon:**Geraadpleegde archieven:**

- Nationaal Archief Den Haag
- Beeldbank RCE

Internetinformatie:

- www.coehoorn.nl Menno van Coehoornstichting
- www.google.maps.nl
- het.geheugenvannederland.nl
- www.topotijdreis.nl

Kleurenfoto's

de auteurs voor

Bestaande situatie:

Dorp, Stad en Land Rotterdam

**Teksten, beelden
en eindredactie :**

Dorp, Stad en Land Rotterdam :
Maarten Raaijmakers, arch. bna,
Ir. Adriaan van der Zwan en Ir. Martijn
Oosterhuis.

Cultuurhistorisch**Advies :**

Ir. Adriaan van der Zwan
Middelharnis

Bouwhistorie, kaarten
Tekeningen, foto's
afbeeldingen.

Achtercover :

De meisjes en vrouwen van de Graalbeweging bijeen in 1939 op de noordkant van het aardgedekte dak van de geschutstoren. Op de achtergrond zijn de witte punten van meerpalen zichtbaar van een aanlegsteiger, met daarachter het Volkerak.

Foto : Wiel van der Randen, Spaarnestad Photo, 1939

